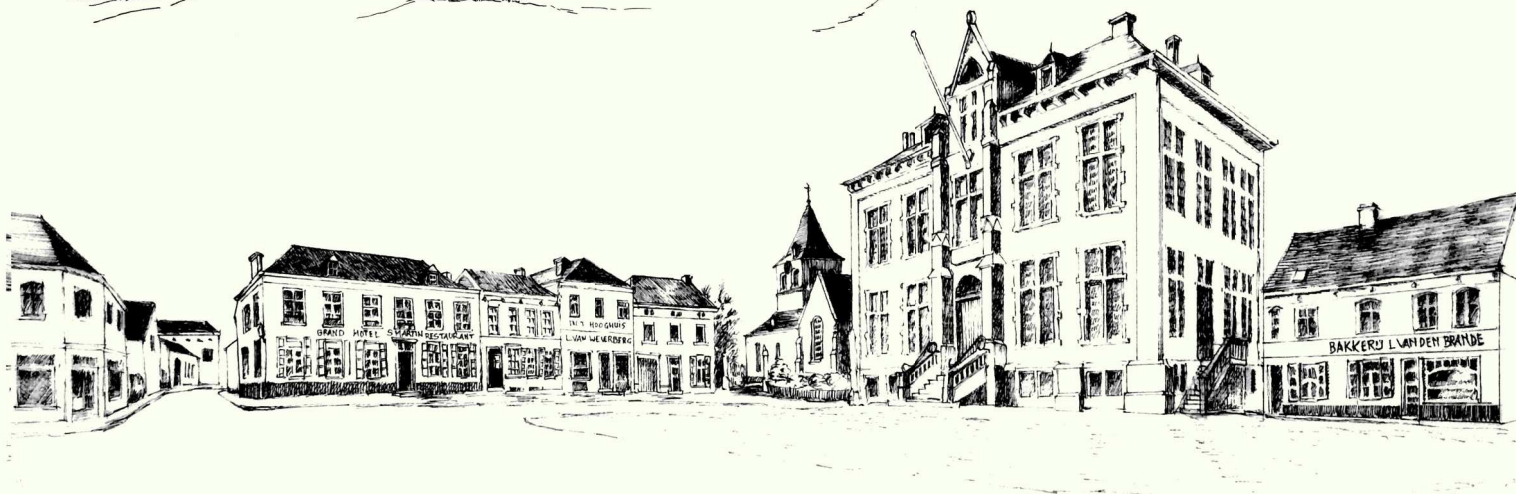
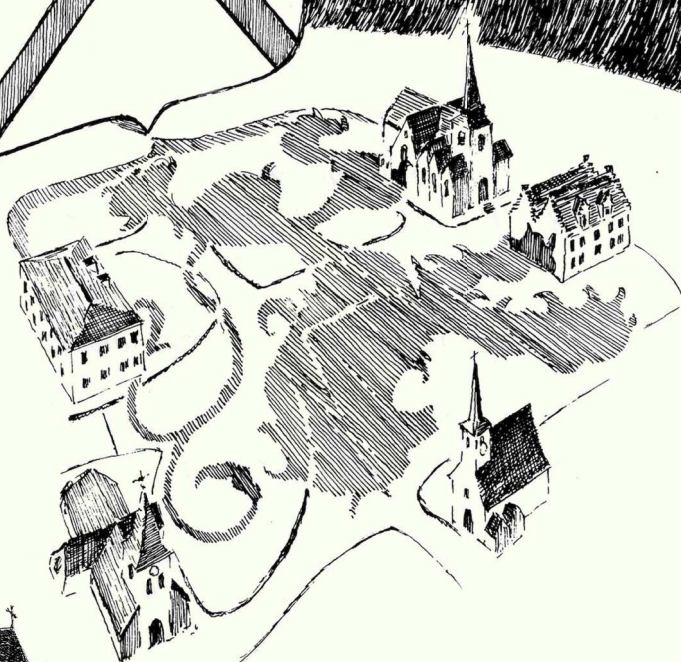
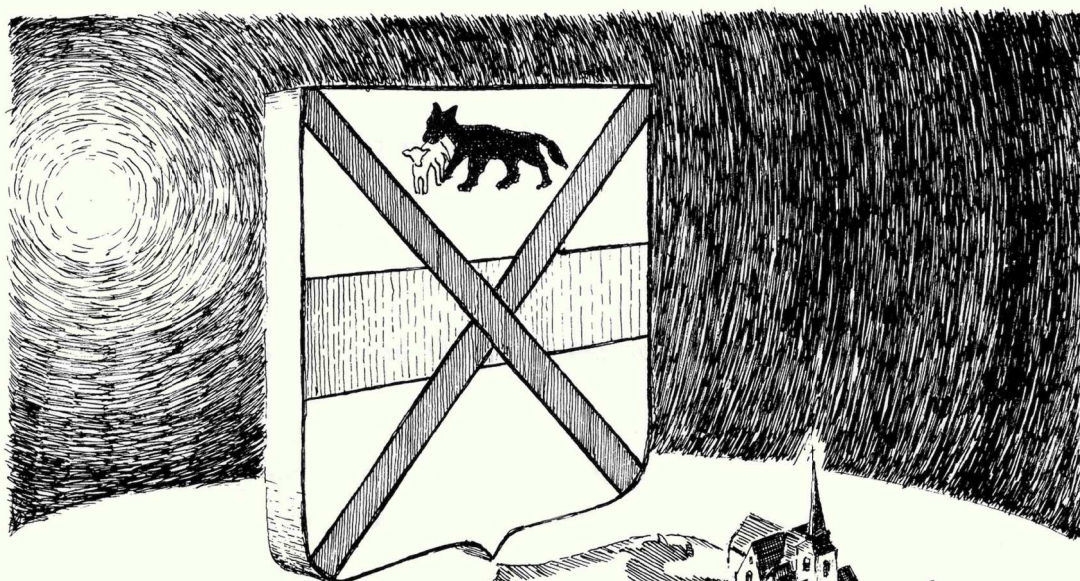
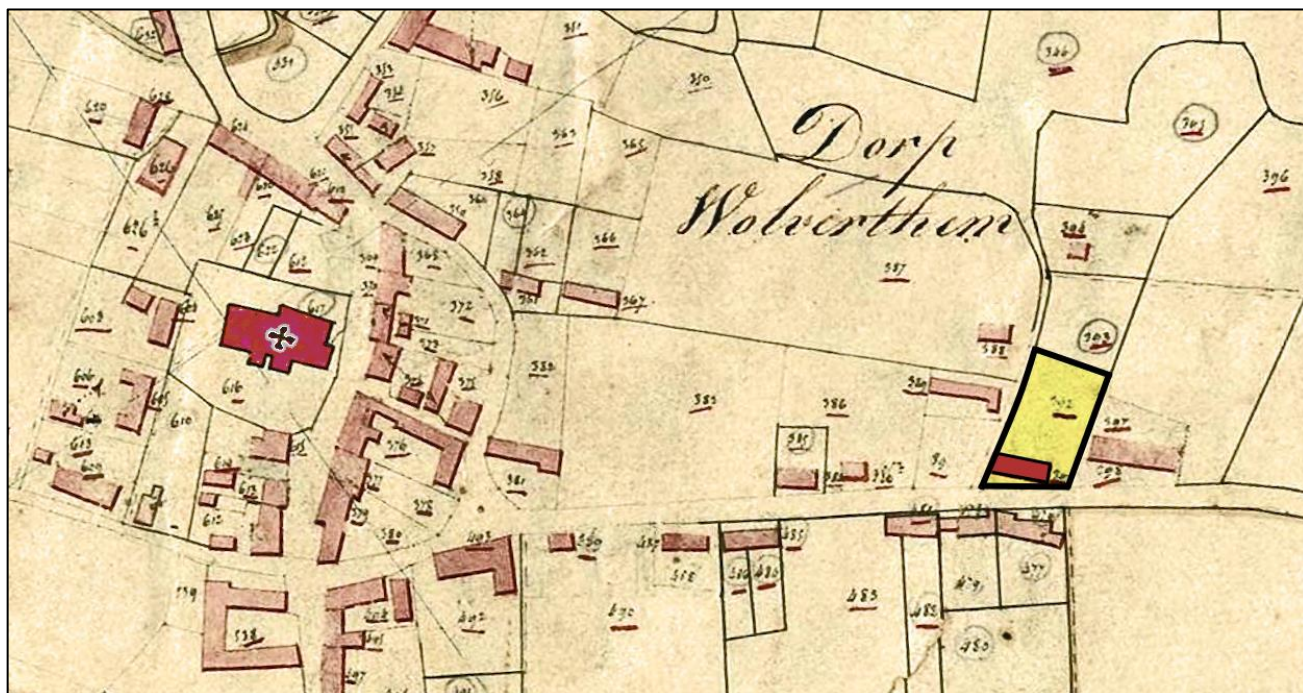

HET WEINIG BEKENDE RUSTHUIS SAINTE-MARGUERITE TE WOLVERTEM

Marc Gillisjans

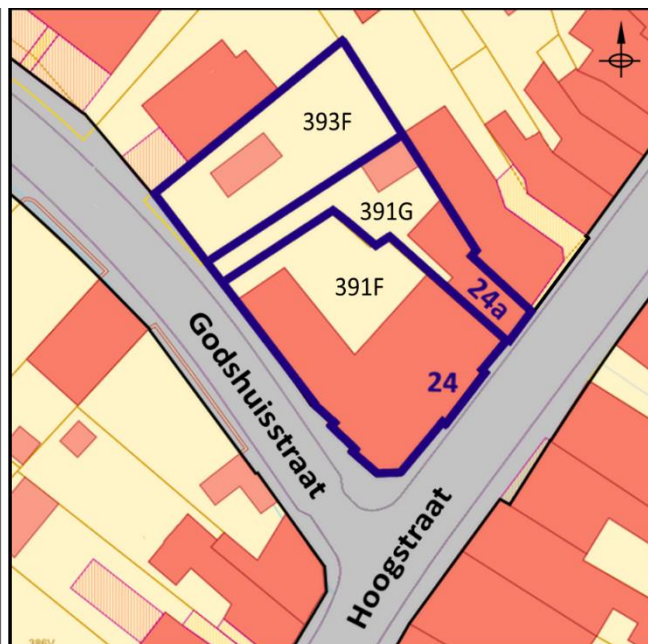
Wie vandaag door de Hoogstraat wandelt kent ongetwijfeld de schoenwinkel van De Smedt, maar weinigen weten nog dat daar ooit een rusthuis stond, waar na een voorafgaande turbulente eigendomsgeschiedenis decennialang door een kloosterorde ouderen werden opgevangen...

Kadasterkaart Van den Steen, 1821 (primitief kadaster).

Architectenplan 1962 voor de verkaveling.

Huidige toestand (kadaster 2024).

Een eerste vermelding van een gebouw op de plaats waar heden schoenhandel De Smedt is gevestigd (op de hoek van de Hoogstraat met de

Godshuisstraat) vinden we op de primitieve kadasterkaart van landmeter Van den Steen uit 1821.

De eigenaar was **Joseph Verstappen** ¹ (1758-1807), gehuwd op 07.01.1795 te Wolvertem met **Maria Anna de Lem** (1761-1847) uit Meise, die, weduwe geworden, anno 1841 haar bezit wilde scheiden ².

Kavel A kwam also aan haar zoon **Jan Nicolaas Verstappen** (1801-1815) en die omvatte de hofstede met huis, schuur, stallingen, hof, boomgaard, land en weide, samen 61 are 33 ca groot en gekend op het kadaster onder F391, 392, 393, 394, 394bis en 395 ³ en een stuk zaailand, niet zover er vandaan, op het Winkelveld te Meise.

Kavel B kwam aan zijn zus **Elisabeth Verstappen** (1805-1888) die in totaal vier kavels gelegen onder Wolvertem en Oppem bekam in de grootte van 1 ha 40 are 90 ca.

Haar ongetrouwde broer kwam echter vroeg te overlijden en diens bezit viel toe aan Elisabeth.

De percelen F394 en 395, samen 32 are 20 ca, zouden enige jaren later aan schoolmeester Petrus Eyckmans verkocht worden.

De weduwe Verstappen voelde waarschijnlijk dat ze niet lang meer te leven had want in de zomer van 1846 zetten zij en haar dochter het huis gelegen in de Hoogstraat, kadastraal F 391, 392 en 393, te koop.

Er werden twee zitdagen ingelegd in de herberg Sint-Merten van de heer Van Humbeek ⁴ en notaris Evrard uit Humbeek zou de verkoop leiden⁵.

¹ Hij werd onder het Directoire voorgedragen op 06.12.1795 en op 19.12.1795 benoemd tot *agent municipal* voor Wolvertem-centrum en werd sindsdien ook als pachter vermeld. Na het ontslag van agent municipal Judocus Ammans werd zijn vrouw Maria Anna de Lem vernoemd als agente!

Voor het vredegericht van Grimbergen verschijnt hij op 04.02.1802 in een geschil omtrent de verdeling van de erfenis van zijn oom en tante Jan de Hertogh x Joanna Jacobs, pachters van de Bieshoecht.

En werd onder eerst het consulaat, later het keizerrijk, sinds september 1802 vernoemd tot aan zijn dood als maire-adjoint.

² RALeuven, notariaat Crick-Londerzeel 882/81 vol. 15 akte 42 dd. 07.04.1841. Het vruchtgebruik bleef aan moeder De Lem.

³ Op F 394 was nog *het huiseken staende van den jaerscharighen huerlinck* Jacobus van Kerckhoven, erfpachter.

⁴ Dit was Jan Baptist Van Humbeek die enkele jaren burgemeester zou worden.

⁵ RALeuven, notariaat Evrard-Humbeek 882/293 volume 15 akten 42, 53 en 68 dd. 06.07.1846.

Koop 1 (F391-392) bevatte het huis met kamers, keuken, kelder, stal, schuur en een deel van de hof, groot 9 are 63 ca en koop 2 (F393) omvatte de boomgaard en het andere deel van de hof, samen 13 are 40 groot.

Op de eerste zitdag haalde de eerste koop 1.210 fr en de tweede 513 fr, waarna werd afgeklopt.

Maar op de tweede zitdag bracht de uit Willebroek afkomstige broodbakker en landbouwer **Josephus De Moor** (1806-....) ⁶, die met Rosalia Constance Coppens (1811-1874) was getrouwd en op zijn pachthof achter het heden oud-gemeentehuis van Wolvertem woonde, een bod uit van 2.220 fr voor de massa. Na de gebruikelijke aftrok van de kosten kwam het te betalen bedrag op 2.080 francs.

Zijn koop paalde nu ten noorden aan de reeds vernoemde Petrus Eyckmans, in het oosten aan de weduwe Van Assche, in het zuiden aan de Steenweg van Wolvertem naar Londerzeel (Hoogstraat) en in het westen aan Verheyden.

Vermits het huis toch wel enige allure uitstraalde zou het gemakkelijk kunnen verhuurd worden aan een welgesteld iemand en dit werd dan **dokter Windelinckx** met zijn gezin.

Deze bewoonde tot 1865 het huis en vertrok in juni van dat jaar naar Meise.

Na het overlijden van zijn vrouw verhuisde Josephus de Moor naar Laken en verkocht op 07.10.1871 voor 8.500 fr het huis aan **notaris Julien Philippe Kips** ⁷.

Om de verkoop in goede banen te leiden gaven De Moor en zijn vrouw respectievelijk in februari en

⁶ Gemeentehuis Wolvertem, kadaster boek 3 artikel 714. De Moor was geen sukkelaar want hij bezat ook nog perceel F376, zijnde een gans boerderijcomplex van 7 are 80 ca (volgens het lastenboek van openbare verkoop door de echtgenoten, opgemaakt door notaris Julien Kips op 01.04.1869, bedroeg dit 8 are 40). Hij verkocht dit in 1874 aan het gemeentebestuur dat op deze plaats een nieuw gemeentehuis liet bouwen. Verder bezat hij nog een grote schuur die oorspronkelijk een huis was met een grote boomgaard eraan: percelen F381, 382 en 383, groot 26 are 40 (in het lastenboek spreekt men van 63 are: zie akten 73, 80, 97 en 116), dit is de plaats die het huidige vredegericht omvat, gaande langs de Smisstraat tot de eerste zijstraat. Ook nog de percelen F624, 625 en 626, groot 19 are 70, zijnde de huidige residentie Madeleine aan de Merchtemsesteenweg.

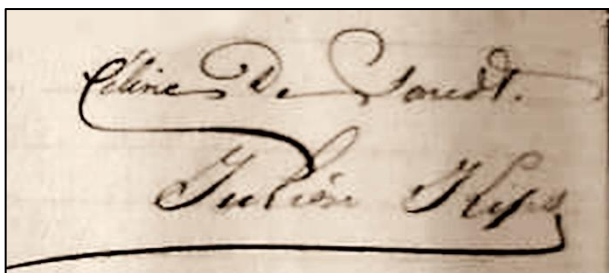
⁷ Gemeentehuis Wolvertem, kadaster boek 6 artikel 1898. RALeuven, notariaat Steijaert-Londerzeel 882/552 volume 3.

augustus 1871 procuratie aan Benoît Slachmuylders⁸.

Het goed werd toen omschreven als een landhuis gelegen aan de steenweg van Brussel naar Temse, bestaande uit meerdere boven-en benedenkamers, zolder, keuken, kelder, paardenstallingen, remise, koer, een hof met tuin en boomgaard, dat alles in de grootte van 19 are 20 ca.

Nadat dokter Windelinckx was verhuisd werd de huur in april 1866⁹ overgenomen door rentenier en geboren Brusselaar **Jan Baptist Carolus Triest** (1822-....), die vanuit St.Gillis-Brussel hier samen met zijn vrouw (Mathilde Constance Heynderickx uit Gent), twee kinderen en een knecht en twee meiden waren toegekomen.

Tevoren had hij nog gewoond in het Leefdaalbos te Westrode waar hij anno 1863 vermeld werd als eigenaar van een huis, kadastraal sectie B303, dat met land en bos erbij meer dan 33 ha¹⁰ omvatte. Lang zijn ze in Wolvertem op de Hoogstraat niet blijven wonen want reeds in het voorjaar 1867 verhuisden ze naar Ukkel.

The image shows two handwritten signatures in dark ink on a light-colored, slightly textured paper. The top signature is 'Céline De Smedt' and the bottom signature is 'Julien Kips'. Both are written in a cursive, flowing script.

*Handtekeningen Céline De Smedt
en notaris Julien Kips.*

Nu kon notaris **Julien Philippe Kips** (1826-1900), die in september 1867 vanuit Malderen met zijn vrouw Joanna Francisca Celina De Smedt (1838-1884), een Brusselse, het huis betrekken en al vlug woonden hier ook notarisklerk Benoît Slachmuylders, vrederechter Edouard Michiels en nog een meid Nathalie van Molle.

Zoals hoger reeds vermeld was hij van het herenhuis op 07.10.1871 eigenaar geworden.

Na een aantal jaren notaris geweest te zijn in Wolvertem vertrok hij in februari 1873 naar de

Brusselse deelgemeente Sint-Joost-ten-Node en vervolgens naar Brussel-stad.

Hij verkocht zijn huis op 04.02.1873 voor 12.000 fr aan collega Possoz¹¹.

Emile Amand Possoz¹², herkomstig uit Gent (1821-1885), was in 1850 als notarisklerk¹³ met J.M. Hubertina Van Dun uit Tilburg (1826-1911) getrouwd. Ze kwamen vanuit Halle (Maandagmarkt) in maart 1873 samen met hun enige zoon Joseph en Emile's moeder Albertine Petré naar Wolvertem wonen.

Waarschijnlijk vlotte zijn notariaat hier niet want reeds in augustus 1874 vertrokken ze opnieuw naar Halle. Het huis bleef in hun bezit en werd verhuurd aan **notaris Van Zeebroeck** met zijn gezin.

Maar op 12.10.1890 werd hen het huis door de weduwe Possoz en haar enig kind, zoon Joseph (1857-1942), ondertussen zelf notaris in Halle, verkocht.

Ze gaven hiervoor op 08.10.1890 procuratie aan landmeter Crick uit Oppem, die als hun mandataris de zaken zou afhandelen voor notaris Van Hove uit Wolvertem.

Alleen het landhuis met zijn aanhankelijkheden, kadastraal bekend onder F391a, 392a en 393, in de grootte van 19 are 20 ca werd hen verkocht voor 12.000 fr.

Emile Possoz.

⁸ RALeuven, notariaat Steijaert-Londerzeel 882/552 volume 3 akte 163.

⁹ Volgens t'Kint en Verhasselt in hun *Geschiedenis van Wolvertem* was dit anno 1864.

¹⁰ Gemeentehuis Wolvertem, kadaster boek 4 artikel 1299.

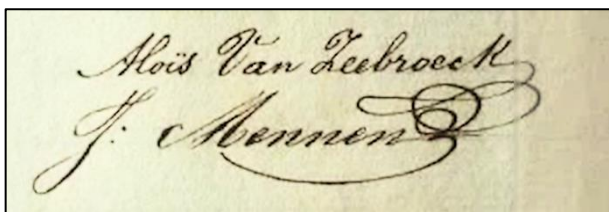
¹¹ RALeuven, notariaat Steijaert-Londerzeel 882/552 volume 5 akte 27.

¹² Hij was de voorzitter en stichter (1842) van het bekende zangkoor en koorkring Roland de Lattre (Orlandus Lassus). Eerst vernoemd als schrijver wordt hij slechts in de periode 1857-1863 vernoemd als kandidaat-notaris. Bij zijn vertrek uit Halle naar Wolvertem werd ter ere van hem op 24.02.1873 een afscheidsbanket gegeven en om zijn nakende terugkomst te vieren werd in zijn koorkring te Halle reeds op 09.04.1874 opnieuw een banket gegeven!

¹³ Werd in 1863 nog vermeld als zijnde kandidaat-notaris.

De volgende eigenaar zou in 1890 notaris en grondeigenaar Van Zeebroeck worden.

Leopold P. Alois Van Zeebroeck (1838-1914)¹⁴ kwam in september 1874 uit Merchtem samen met zijn vrouw Justine Catharine Mennen (1838-1910), hun drie kinderen en twee meiden.

Handtekeningen notaris Aloïs Van Zeebroeck en Justine Mennen.

*Aloïs
Van Zeebroeck.*

De oudste, Edmond Alois, stierf in 1911 en had zijn vader per testament als universele erfgenaam benoemd; Louise (1859-1922) deed in 1921 ten voordele van haar jongere broer afstand van het huis en **Laurent van Zeebroeck** (1860-1928), de jongste, kwam zodoende in bezit van het goed en werd de volgende eigenaar.

*Laurent
Van Zeebroeck.*

¹⁴ Hij overleed op 01.11.1914 in het vluchtelingenkamp Heinkenszand in Nederland en werd begraven in de familiekerk Van Zeebroeck te Peizegem. Zoon Edouard was advocaat te Schaarbeek, zoon Laurent was er notaris en dochter Louise trouwde met Joseph De Coninck, geneesheer in Grimbergen.

Hij trouwde in 1893 met Livine Francoise Gregoire (1867-1904) en bekwam met haar tussen 1894 en 1903 drie dochters (Gabriëlle, Marthe en Laure) en een zoon Antoine.

De oudste dochter Gabriëlle was ondertussen gehuwd met notaris Theodore Van der Beek uit Schaarbeek ¹⁵ en deze laatste werd met een procuratie dd. 23.04.1929 van en door de vier kinderen aangesteld als hun mandataris om het goed te verkopen.

Dit gebeurde bij akte voor notaris Jules Goossens uit Schaarbeek op 30.10.1930.

Vader Alois had tevoren reeds in 1891 het huis laten vergroten en de hof verfraaien zodat de grenzen van de hof met de boomgaard verschillende keren kadastraal dienden aangepast te worden. Het huisnummer was nu 20 (cit. 1910) geworden ¹⁶.

Een volgende eigenaar was advocaat **François Charles Huyberechts-Van Lier Clementine** ¹⁷ uit Schaarbeek die het goed op 30.10.1930 voor 200.000 fr had aangekocht bij akte voor notaris Jules Goossens uit Schaarbeek.

Hij verkocht het reeds op 30.07.1938 ¹⁸ aan de vzw les **Dames Hospitalières du Foyer Saint Joseph**¹⁹ uit de Belliardstraat 55 te Brussel.

¹⁵ Theodore °Halle 1890 ; zijn vader Guilielmus huwde in oktober 1887 Albertine Van Dun, de weduwe van Emile Possoz. Moeder Van Dun was lid van de *derde orde van St.Franciscus van Assissi* en een kleindochter was *soeur Thérèse des filles de la charité de St. Vincent a Paulo*, waardoor we misschien kunnen verklaren dat het huis ook nog in handen kwam van de liefdadigheidsinstelling foyer Saint-Joseph.

¹⁶ De huisnummers varieerden doorheen de tijd van 14 in 1860 naar 20 in 1910 en naar 24 in 1945 tot op heden.

¹⁷ Huyberechts °Sint-Joost-ten-Node 1883 en Van Lier °Halle 1892; ze trouwen te Halle op 16.09.1919 en notaris Possoz uit Halle maakte hun huwelijkscontract op 11.09.1919.

¹⁸ Bij akte voor notaris Theodore van der Beek, eveneens uit Schaarbeek.

¹⁹ De Gasthuiszusters.

Uit aankondigingen in verschillende kranten (la Libre Belgique, le Soir) haalden we dat de Foyer vermeld werd als een *maison de famille - maison de repos - maison pour dames âgées* die vroeg naar *un valet de chambre, une bonne, jeune servante, une fille à tout faire, une femme de chambre* en reclame maakte voor opname en verzorging van oudere dames. Men bood hen een *pension complet avec cuisine soignée, dortoir, réfectoir commun à partir d'un prix modéré de 12 fr.*

De foyer Saint-Joseph (de vroegere foyer du Sacré-Coeur uit Ukkel) had hier in 1933 in de Belliardstraat 55 haar intrek genomen en deze foyer werd benoemd als een *Centre d'Apostolat*, een katholiek werk voor

Deze vzw werd bij de verkoop vertegenwoordigd door Madame Marie Van Mooter en Mademoiselle Hélène Marie Louise Musette, beiden religieuzen, zonder beroep, gedomicilieerd in de Belliardstraat 55; de eerste als voorzitter en de tweede als secretaresse van de vzw.

Deze vzw uit de Belliardstraat ²⁰ was een week tevoren opgericht geworden (23.07.1938) en werd in de Franstalige akte vertegenwoordigd door *Madame Marie Van Mooter, Mademoiselle Aline Marie Hanssens en Mademoiselle Hélène Musette*, alle drie religieuzen, zonder beroep, met adres Belliardstraat 55 te Brussel.

Ze bezaten er nu een landhuis bestaande uit een villa met een verdieping, een garage, een park en

meisjes en vrouwen tussen de 18 en 50 jaar dat hen zocht voor verzorging van arme zieken tegen kost en inwonen. Deze foyer was er in het bezit (?) van gekomen na de dood op 26.11.1931 van gravin d'Alcantara die er stierf (le XXe siècle) in haar *hôtel de maître* met een voorgevel van 8 m. en een oppervlak van 381 m². Om uit onverdeeldheid te komen werd door de erfgenamen notaris Maurice Cantoni uit Brussel onder de arm genomen die op 24.03.1932 de meubelen in het sterfhuis openbaar te koop stelde (la Libre Belgique) en daarna het *hôtel de maître* zelf. Na verschillende zitdagen op 11, 17 en 25.04.1932 kwam men tot een bod van 225.000 fr. (la Libre Belgique-La Nation Belge-L'Etoile Belge) maar maar het bod werd niet aanvaard en het *hôtel* werd op 01.05.1932 teruggetrokken van de markt. (le XXe siècle). Op 04.10.1932 werd het volledig vernieuwde pand te huur gesteld (le XXe siècle) waarna de foyer uit Ukkel het goed betrok.

Schijnbaar was deze Foyer een *maison de pension érigée par les Oblates de Bruxelles* (Kadoc, Dochters van Maria, 1658-4). Waarschijnlijk waren deze zusters tertiaressen van de derde orde onder de regel van de benedictijnen, niet gebonden aan een klooster, maar een religieuze genootschap die in plaats van geloften slechts een oblatie (dit is een toewijding) aflegde om te leven in dienstbaarheid van de anderen. Zo kende men onder andere oblaken van de H.Jozef, oblaken van het H.Hart.

²⁰ Tevoren was hier tot 1936 de zetel gevestigd van de *Foyer du Sacré-Coeur*. De *Foyer Saint-Joseph* vinden we er vermeld vanaf 1937 tot 1956 en in het telefoonboek van die tijd stond als bijkomende vermelding *oeuvre de placement de pensionnés*. De Franstalige oprichtingsakte vinden we in het staatsblad dd. 30.07.1938, bijlage 211 nr 1418 blz 639; stichteressen waren Madame Marie Van Mooter, zonder beroep, voorzitter; Mademoiselle Aline Marie Hanssens, zonder beroep, schatbewaarster; Mademoiselle Marie Joséphine Van Dereyt, zonder beroep en Mademoiselle Hélène Musette, secretaris. Uit hun statuten weten we dat het doel van deze vzw was *l'acquisition des 'Homes' de repos et posséder en jouissance ou en propriété des immeubles*.

een vijver, alles in de grootte van 57 are 90 ca en met een gevelbreedte van 27 m 40 cm palend aan de Hoogstraat.

De vzw had hiervoor 150.000 fr moeten neertellen waarvan 20.000 fr voorschot en de rest zou binnen de vijf jaren dienen afgekort te worden waarbij een interest van 4 % werd aangerekend op de nog te betalen som, waarbij ook nog werd overeen gekomen om trimestrieel een zekere som af te korten.

Het landhuis werd nu ingericht als een rusthuis voor oudere dames (juffrouwen en weduwen).

Begin 1945 liep in Wolvertem het gezegde dat de zusters (*les Dames Hospitalières*) in de Hoogstraat zouden vertrekken en hun pensioenhuys zouden willen verkopen.

Dit was aan de oren gekomen van Leopoldine Beckers alias zuster Margareta ²¹ van de *congregatie der Dochters van Maria uit Willebroek* ²² en ze besloot samen met de raadzusters het zelf aan te kopen om het zo uit lekenhanden te houden.

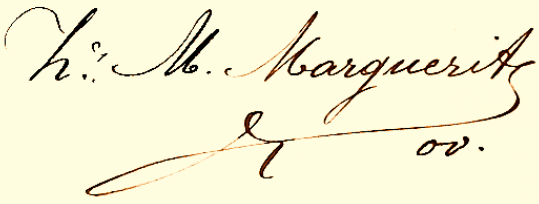
Zuster Margareta (Leopoldine Beckers)

(Kadoc Leuven: 942855/1658/30).

²¹ Algemene overste te Willebroek in 1935 en sticht op 16.10.1945 hun 17^e bijhuis Sainte-Marguerite, gelegen aan de Hoogstraat in Wolvertem.

²² Overste in Willebroek 1935-1960. Willebroek had toen reeds een bijhuis in de Oppemstraat.

Op 26.07.1945 richtte ze een schrijven aan monseigneur die na zijn bevindingen het zou overmaken, voor al dan niet goedkeuring, aan zijne eminentie kardinaal Van Roey. Uit de inhoud van deze brief blijkt dat de zusters het goed zouden willen aankopen voor 1 miljoen fr iin plaats van de 1,2 miljoen fr omdat de opgegeven oppervlakte niet klopte. Men had 67 are opgegeven daar waar kadastraal maar 57 are voorhanden was. Na onderhandelen kwam men al vlug tot een akkoord.

*Handtekening zuster Margareta
(Leopoldine Beckers).*

Ondertussen was (wegens hun gebrek aan zusters) door de vzw les Dames Hospitalières du Foyer St. Joseph reeds besloten, terug naar de Belliardstraat in Brussel te verhuizen en hun rusthuis te Wolvertem te verkopen ²³ aan de **vzw Gesticht der Dochters van Maria** uit Willebroek, die in Wolvertem-Centrum reeds een klooster bezaten.

De verkoop ging door op 14.09.1945 en het goed werd omschreven als zijnde een landhuis gelegen aan de Hoogstraat op het vroegere nummer 20, nu 22, in de grootte van 56 are 45, met een gevellengte van 27,4 m. aan de straat en een park met vijver waarvan het geheel werd doorsneden met een strook van 3,1 m, die behoorde tot het nummer 24 (wat later ook bezit van de zusters werd) ²⁴.

In de akte werd een prijs van 700.000 francs overeengekomen ²⁵ maar de boiler in de keuken en het bad in de badkamer bleef eigendom van les Dames Hospitalières en zou mee naar Brussel verhuizen.

²³ RABeveren, notariaat 31237 akte 206: akte voor notaris Joseph Janssens uit Willebroek.

²⁴ Kadastraal F391e, 393e werd tenslotte F391b, 393b en 395c.

²⁵ Kadoc: latere papieren van buitengewone uitgaven vermeldten echter: aankoop van het rusthuis in september 1945 met als kostprijs 887.250 fr en voor de veranderingen in de jaren 1945-1946 werd nog eens 268.085 fr ingeschreven.

De kopende partij uit Willebroek werd in de akte vertegenwoordigd door juffrouw Marie Louise Leopoldine Beckers, alias zuster Marie Marguerite, religieuze en zuster-overste als voorzitter en administrator en juffrouw Paulina Celina Rombauts, alias zuster Marie Asetta, religieuze en administrator van de vzw²⁶.

Omtrent de periode dat de zusters Dochters van Maria het goed overnamen waren er nog 8 inwonenden en doorheen de jaren zou dit altijd zo blijven want er waren ook niet meer kamers (die alle een nummer droegen) beschikbaar.

Drie zusters werden aangeduid om het liefdadigheidswerk voort te zetten.

Als stichteressen werden zuster Aloisia alias Maria Eugenia Erix (1873-1894-1947) uit Willebroek als overste; zuster Gudula, alias Martha Verelst (1893-1918-1986) uit Schelle als keukenzuster en zuster Barbara, alias Olga Kril (1910-1934-....) ²⁷ genoemd.

De eerste weken waren alleen zuster Aloisia en zuster Gudula aanwezig, de derde zuster was nog niet vrij en zou later komen.

De zusters vonden er een lege en koude kapel²⁸, een keuken met een versleten kachel en een totaal vervallen huis, niet onderhouden en vervuild.

Op 16.10.1945 was alles in kannen en kruiken en de verhuishwagen van de Foyer St. Joseph vertrok met de volledige inboedel naar Brussel.

De inwonsters zelf waren 's morgens al naar hun oorspronkelijke stek in de Belliardstraat 55 vertrokken.

Dezelfde avond nog kwamen ze terug en waren zeer blij om opnieuw goed verzorgd te kunnen worden.

Dit schijnt wel nodig te zijn geweest want buiten een paar achtergebleven potten en pannen en een houtstoof die slecht trok was er niets meer te vinden dan vochtige ruimten en kale muren met afbladerend papier.

²⁶ Zij behoorden ook tot de 10 stichtende leden van de congregatie in 1922.

²⁷ Herkomstig uit Polen.

²⁸ Maakte deel uit van het gebouw op de hoek van de Hoogstraat met de Godshuisstraat.

Het rusthuis Sainte-Marguerite in de Hoogstraat (met helemaal in de achtergrond de rijkswachtkazerne).

De twee zusters waren ondertussen hulp gaan vragen bij hun mede-zusters in de Oppemstraat en na een ganse dag wassen, kuisen en orde op zaken stellen hadden ze toch nog kunnen zorgen voor het avondmaal van de inwonsters.

De helpsters konden terug naar de Oppemstraat en de twee zusters bleven alleen achter.

Er werd beslist om het rusthuis **pension de famille Sainte-Marguerite** te noemen ²⁹.

De volgende dagen werd met de hulp van de zusters uit de Oppemstraat (centrum) grote opkuis gedaan en na enkele weken was alles terug kraaknet geworden tot groot genoegen van de bewoonsters!

Elke morgen werd voor de zusters de mis opgedragen door abbé Verstraeten.

Er werd een kelder bijgemaakt, een lift geplaatst, verschillende restauraties uitgevoerd, de vijver gekuist en de lusttuin kreeg reeds in 1946 een grot ter ere van O.L.V. van Lourdes.

²⁹ En omdat de nieuwe stichting juist voor de naamdag van zuster-overste Margareta, alias Leopoldine Beckers (17.10), viel werd ze onder bescherming geplaatst van de H. Margareta Maria Aloque.

Zuster overste Aloisia (Eugenia Erix) werd in augustus 1947 echter ziek, vertrok opnieuw naar Willebroek en werd vervangen door zuster Magdalena (B. Nuytermans) uit hun klooster in de Statiestraat.

Zuster Gudula (M. Verelst) werd naar Leuven geroepen voor een nieuwe stichting en vervangen door zuster Lutgardis (B. Bruyninckx).

Uit de bevolkingsregisters ³⁰ zijn we beter gedocumenteerd omtrent de bewoners van huis nummer 20 (later hernummerd naar 22). Wel vonden we een hiaat tussen 1915 en 1920; waarschijnlijk stond het leeg na de dood in november 1914 van vader Van Zeebroeck. Eveneens tussen mei 1930 en oktober 1936 hebben we er geen bewoners teruggevonden.

- Van 05.1920 tot 05.1930 was er het gezin De Smedt-Keymolen, tramwerkmans, met hun kinderen;
- van 10.1936 tot 05.1937 het koppel Bestiaux-Urbain uit Pâturages; ze waren er dienstknecht en dienstmeid;

³⁰ Gemeentehuis Wolvenstem, 1921-1930, boek 1 en 1931-1947, boeken 2, 12 en 13.

- van 05.1937 tot 09.1937 het koppel Vaillant-Splingard uit Ghlin, dienstknecht en keukenmeid, ze kwamen vanuit Ukkel hier toe;
 - van 11.1936 tot 09.1937 het gezin Parmentier-Kaiser, houthandelaar, kwamen met hun zeven kinderen uit Brussel;
 - van 10.1938 tot 08.1939 het koppel Van den Broecke-Bulcke uit Oostende, zij werden ingeschreven als zijnde vrouwen, zonder beroep;
 - van 02.1939 tot 01.1948 het koppel Van Dijck-Jansen uit Nederland, knecht en keukenmeid, zij kwamen vanuit Schaarbeek hier aan.
-
- De vroegst ingeschreven bewoonster was de ongehuwde *gastvrije* dame Aline Hanssens (°Kortrijk 1873) die in februari 1939 vanuit de Belliardstraat 55 - Brussel hier toekwam en er ook stierf in april 1941. Bemerkt dat zij in 1938 een der stichteressen was van de Foyer Saint-Joseph;
 - in 1939 kwamen er nog 7 dames toe, ingeschreven als handelaarster, *demoiselle de compagne*, dienstmeid, gastvrije dame, weduwe en zonder beroep (een kwam uit het rusthuis in de Belliardstraat 55 en twee zouden een jaar later terug naar de Belliardstraat 55 vertrekken);
 - in 1940 kwamen er 4 dames toe namelijk een weduwe, een rentenierster, een meid en een zonder beroep waarvan er een uit Belliard 55 kwam en een later terug naar Belliard 55 ging;
 - 1941: 3 dames waarvan 2 weduwen en 1 ongehuwd;
 - 1942: 5 waaronder een koppel, een weduwe, een meid en de gehandicapte Bertha Trouman;
 - 1943: een koppel uit Moeskroen dat in oktober 1945 naar Belliard 55 vertrok;
 - 1944: er kwam slechts 2 weduwen zich aanbieden;
 - 1945: nu evenwel 3 weduwen.

We zien dus dat een 25-tal personen zich onder supervisie van de Foyer Saint-Joseph in het rusthuis hebben bevonden en dit tot de overname door de Dochters van Maria.

Sommigen kwamen hier toe vanuit de Belliardstraat, anderen gingen in 1945 er opnieuw terug en nog anderen overleden in Wolvertem.

Processie in de Hoogstraat, net voor het rusthuis Sainte-Marguerite.

De Zusters-overste waren:

- 1945-1947: zuster Maria Aloïsa (Erix) ³¹;
- 1947-1952: zuster Maria Magdalena (Nuytermans);
- 1952-1954: zuster Maria Remigia (Huysmans);
- 1954-1955: zuster Maria Amelia (Leduc);
- 1956-1961: zuster Maria Gudula (Verelst);
- 1961-1965: zuster Maria Reynildis (Plompen).

*Zuster Aloïsa (Eugenia Erix)
(Kadoc Leuven: 942855/1658/120).*

³¹ Ook onderwijzeres aan de Kostschool te Wolvertem vanaf 1938.

Groepsfoto
op het terras
achteraan
het rusthuis
– foto circa 1954.

Zuster Barbara (Olga Kril)
(Kadoc Leuven)

1. Naam - Nom Name - Surname	K R I L
2. Voornamen - Prénoms Voramen - Given names	Olga
3. Nationaliteit - Nationalité Staatsangehörigkeit - Nationality	Belgische
4. Geboortedatum - Date de naissance Geburtsdatum - Date of birth	2 januari 1910
5. Geslacht - Sexe Geschlecht - Sex	vrouwelijk
6. Geboorteplaats - Lieu de naissance Geburtsort - Place of birth	Dereulany (Polen)
7. Datum van afgifte - Date de délivrance Ausstellungsdatum - Date of issue	6 juli 1992
8. De geldigheidsduur van dit paspoort eindigt op - Ce passeport expire le - Gültig bis - Date of expiry	5 juli 1993
9. Instantie - Autorité Behörde - Authority	Gemeentebestuur MEISE
10. Handtekening van de houder - Signature du titulaire Unterschrift des Passinhabers - Holder's signature	O Kril

De aalmoezeniers of geestelijk directeurs:

- Henri Smaers (1899-1967), priester-leraar in Geel kwam in december 1945 naar de Hoogstraat en zou er tot december 1947 verblijven als directeur
- Ferdinand Verstraeten (1882-...), priester en predikant ³² komt in mei 1946 uit Sint-Lambrechts-Woluwe en vertrekt in februari 1955 naar Elsene;
- Raphaël Huet (1904-1987) ³³, herkomstig uit Wortel, was priester-rector en kwam hier uit Geel toe in januari 1948; hij vertrok naar de Hoogstraat in augustus 1949 tot februari 1953 om dan naar de zusters in de Statiestraat 29 te vertrekken;
- Jean Baptiste Theofiel O (1902-1959), oktober 1950, inwonend priester-bestuurder³⁴ die in 1957 op rust ging in het instituut Stint-Antonius te Sint-Pieters-Leeuw, waar hij tevoren ook reeds bestuurder was geweest;
- Jules Cesar Weyns (1889-1975) kwam vanuit Sint-Joris-Winghe; van oktober 1957 tot eind december 1964 was hij geestelijk directeur, waarna hij op rust ging bij de zusters Dochters van Maria in de Oppemstraat.

Ferdinand Verstraeten
– foto 1913 (Kadoc KFA41959).

Jean Baptiste Theofiel O.

³² Pater-chorist bij de redemptoristen; hij zou later uittreden.

³³ Hij was directeur in de kostschool der zusters Dochters van Maria in de Statiestraat van december 1947 tot augustus 1965.

³⁴ Was tevoren pastoor in Bellingen en had een slechte gezondheid wegens longproblemen en alhoewel zeer minzaam was hij ook een zeer eenzaam persoon. Hij bewoonde enkele kamers in het rusthuis en had langs de straatkant een eigen inkomdeur.

Volgende ³⁵ zusters Dochters van Maria hebben het rusthuis Hoogstraat 22-24 bewoond:

- Beckers Maria Ludovica Leopoldina (1888-1894-1978) ³⁶, zuster Margareta uit Hemiksem, algemene overste van 1935 tot 1960;
- Bruyninckx Bertha (1885-1915-1965), zuster Lutgardis uit Antwerpen, kwam vanuit Weerde hier toe in september 1947 en vertrok naar Willebroek in november 1962;
- Cools Maria Julia (1895-1919-1979), zuster Martha uit Kalfort-Puurs, kwam hier toe vanuit Willebroek in november 1963 en vertrok terug naar Willebroek in november 1964;
- Hendrickx Maria (1895-1912-1971), zuster Elisa uit Bonheiden, kwam hier vanuit Leuven in februari 1956 en vertrok al vlug naar het Godshuis ³⁷ in mei 1957;
- Kril Olga (1910-1934-...), zuster Barbara herkomstig uit Polen ³⁸;
- Leduc Marie Rosalie (1880-1896-1955), zuster Amelia uit Mechelen, kwam hier vanuit de Statiestraat in maart 1954 tot december 1955;
- Marivoet Anna Maria Constantia (1892-1916-1972), zuster Louisa uit Aartselaar, kwam uit de Statiestraat in februari 1956 tot maart 1958.
- Nuytermans Bertha (1896-1919-...), zuster Magdalena uit Antwerpen, was reeds met de Dochters van Maria in oktober 1935 vanuit Willebroek hier gekomen in het klooster in de

³⁵ Gemeentehuis Wolvertem, bevolkingsregisters 1948-1960, 1961-1970 en kiesregister 1958; Kadoc Leuven 1568, 2 en 175.

³⁶ De jaartallen verwijzen respectievelijk naar het geboortjaar, jaar van intrede en sterftejaar.

³⁷ Nu zorgcentrum Van Horick genoemd.

³⁸ In de dertiger jaren kwamen een zevental meisjes vanuit Polen naar ons land. Er kwam een hele administratieve rompslomp aan te pas gaande van de staatsveiligheid over consulaat en ministerie van tewerkstelling tot onderzoek door de kerkelijke overheid. Zij werden ingeschreven als zijnde novicewerknemers bij de congregatie (hier te Willebroek, de *Dochters van Maria*). We vonden dat Olga Kril (zuster Barbara) intrad als postulante op 06.05.1934 en door het bisdom aangenomen werd als novice op 18.12.1934 nadat ze reeds op 23.11.1933 door de zusters van Willebroek een engagement tot werk had verkregen; ze werd er ingeschreven in het bevolkingsregister op 07.03.1936 als zijnde religieuze, kreeg een regularisatiepapier op 19.05.1936 en vroeg tenslotte op 21.03.1977 de grote regularisatie aan. In 1961 werd ze gevierd voor haar 25-jarig zilveren jubileum: Kadoc 1658/23/171-189.

Statiestraat. Ze vertrok in september 1952 terug naar het moederhuis in Willebroek;

- Plompen Julia Maria (1895-1918-1966), zuster Reynilde uit Berchem, kwam vanuit Ramsel in augustus 1961 en vertrok naar de zusters in de Statiestraat eind december 1964.
- Salaets Anna Christina (1914-1929-...), zuster Huberta herkomstig uit Ramsel, kwam vanuit Weerde hier toe in mei 1944, vertrok naar de zusters in de Statiestraat in januari 1952, keerde terug naar Weerde in september 1955 en kwam terug naar Wolvertem in september 1958 om er te eindigen in het Godshuis in februari 1962;
- Talboom Joanna Maria (1899-1917-1982), zuster Amandina uit Blaasveld, kwam in oktober 1964 uit Blaasveld toe en vertrok naar de zusters in de Oppemstraat eind december 1964;
- Verelst Martha (1893-1918-...), zuster Gudula uit Schelle, kwam vanuit Essene in september 1958 en vertrok naar Weerde op 01.07.1963;
- Verpoest Joanna Andrea (1927-1943-...), zuster Seraphina uit Tisselt, kwam hier vanuit Corroy-le-Grand in september 1961 en vertrok naar Bonheiden op 04.01.1965;
- Verschuieren Francina E. M. (1932-1948-...), zuster Lucia uit Mechelen, kwam uit Mortsels in november 1962 en vertrok naar Mortsels in december 1963.

Bewoners volgens de **kiezerslijst uit 1958**³⁹: we vonden er 7 waaronder 5 weduwen en 2 bejaarde juffrouwen.

Bewoners volgens de **kiezerslijst uit 1964**: we vonden 3 weduwen, 5 juffrouwen en 3 kloosterlingen, namelijk Verelst, Verpoest en Verschuieren; Jules Cesar Weyns was hun geestelijk directeur en bewoonde aparte kamers in het rustoord.

- Ook werden er nog drie leken ingeschreven: Heremans Hilda, °1941 (meid) van 05.1963 tot 01.1964;
- Van Billoey Maria van 09.1963 tot 06.1964; en,
- schoenmaker De Smedt Jozef August vanaf 08.1965 en die in dat jaar er eigenaar van werd⁴⁰.

³⁹ In het bevolkingsregister 1948-1960, volume 2 folio 119 vonden we in deze periode 4 weduwen en 1 ongehuwde ingeschreven; de zusters waren namelijk Nuytermans Bertha, Bruyninckx Bertha; Leduc Marie 1954-1955 en Marivoet Anna 1956-1958 kwamen naar de Hoogstraat vanuit de Statiestraat.

Alhoewel de zusters allen Nederlandstalig waren, bestond de bewoning tussen 1945 en 1960 steeds uit een 7 à 8-tal voornamelijk Franstalige welgestelde weduwen en juffrouwen.

Vanaf het laatste trimester van 1964 merken we dat de bewoonsters overgebracht werden naar andere rusthuizen.

Ook was er gedurende de twintigjarige periode der Dochters van Maria steeds een voortdurende wissel van zusters naar Willebroek, naar de Oppemstraat, naar de Stationstraat en omgekeerd.

Het verhaal van “de jodin”

Ze kwam reeds voor de tweede wereldoorlog uit de Brusselse kanaalzone (Schaarbeek-Laken-Molenbeek) naar Wolvertem.

Maar gezien de precaire toestand voor de joden in Duitsland, werd ze door burgemeester Van Doorslaer niet in het bevolkingsregister ingeschreven.

Bij de bewoners van de Hoogstraat stond ze al vlug bekend als “de schurrèr”⁴¹ omdat ze de ziekelijke gewoonte had met alles en nog wat almaar door te schudden.

Ze had ook een gouvernante.⁴²

Toen tijdens de oorlog een Duitse officiersvrouw met haar kleinzontje, voor de goede lucht op den buiten, in de kamer naast de Jodin haar intrek nam was het wel even schrikken, maar de Duitse dame antwoordde “ich bin die Grenze” en ze verraadde nooit de jodin.

Ook achteraf liet de oorlogsburgemeester Frans Van den Brande haar er rustig verder wonen.

⁴⁰ Volgens Jef Van den Brande was er nog een keukenzuster met de naam Weyts. Hieromtrent geen info gevonden.

⁴¹ Wolvertem's dialect voor schudden.

⁴² Mededeling door Jef Van den Brande bij wiens ouders (Hoogstraat 28) haar gouvernante steeds aardappelen en melk kwam kopen.

Regelmatig werden er vanuit Mechelen ook **canonieke bezoeken** afgelegd.

Hieronder enkele informaties uit die bron:

⊖ **periode tussen mei 1954 en juni 1956:**

Verslag van 12.11.1957: Op dat moment waren er vijf zusters: zuster Maria Remigia (Huysmans Florentina), overste; zuster Maria Louisa (Marivoet), zij verving de overste tijdens haar afwezigheid; zuster Maria Agnes (Hendrickx) stond in voor de dames en voor allerhande werkjes; zuster Maria Lutgardis (Bruyninckx), zij stond eveneens in voor de dames en zuster Maria Irena (de Poolse Olga Krysa) ⁴³, die in de keuken de scepter zwaaide.

De directeur was E.H. O.

Alle dagen werden er twee missen gelezen en om de veertien dagen kregen de zusters onderricht samen met de zusters uit het centrum. Hun zuster-overste was ook overste van de centrumzusters.

Ook werd nog aangehaald dat zuster-overste alles regelde, ruw was met de medezusters en uitgesproken gierig.

Zuster Marie Louise verving bij afwezigheid zuster-overste, ze was gewezen overste van Wespelaar geweest en was er niet over te spreken dat ze hier in Wolvertem niks te zeggen had en dat zuster-overste Maria Remigia alles regelde.

Zuster Maria Agnes was zeer gevoelig voor het feit dat E.H. Belloy ⁴⁴ nooit een bezoek kwam afleggen.

Zuster Maria Lutgardis kon dan weer met de bewoners geen gesprek voeren in de Franse taal.

Zuster Maria Irena haalde aan dat het een groot gebrek was dat zuster overste niet inwonend was maar wel in het centrum (Oppemstraat) verbleef.

Eind deze periode kwam er een nieuwe overste.

⁴³ Trad in als postulante op 02.07.1939 en werd aangenomen als novice op 15.03.1940.

⁴⁴ Norbertijn van Grimbergen (1899-1982), werd priester gewijd in 1927, leraar in Vilvoorde en Alsemberg, bibliothecaris van de abdij en in de bibliotheek in Grimbergen, biechtvader van de zusters in Grimbergen.

⊖ **periode tussen mei 1956 en november 1960:**

Uit een brief die zuster-overste Gudula schreef aan de E.H. kanunnik te Mechelen weten we dat deze op bezoek zou komen op 08.11.1960.

Uit dit verslag weten we dan weer dat er nu vier zusters waren en directeur E.H. Weyns.

De nieuwe overste was zuster Maria Gudula (Verelst), die instond voor het bestuur en de keuken en die reeds in het vorige verslag als zeer goed werd omschreven, dit samen met een verpleegster (zuster Maria Renata) die ook als zijnde zeer goed wordt bestempeld ondanks de bezwaren van de E.H. O.

De drie andere zusters Maria Lutgardis (Bruyninckx), Maria Huberta (Salaets) en Maria Irena stonden in voor de dames en andere bezigheden waarbij zuster Irena ook nog de kapel onder haar bevoegdheid kreeg. Zeer tevreden was men ook van de nieuwe aalmoezenier, de E.H. Weyns, die nu ook de onderrichtingen zou gaan geven in het centrum en in het Godshuis.

Verder werd door de overste ingebracht dat het huis te weinig opbracht, er zou moeten geschilderd worden en het dak nagezien.

Ook waren er spanningen met E.H. Huet.

Volgens zuster Lutgardis werd het huis onvoldoende onderhouden, werd er teveel varkensvlees opgediend en waren de nieuwe bewoonsters niet tevreden over het eten.

Ook was er commentaar op de Poolse zuster Marie Irena: ze was jaloers, gaf geen steun aan haar overste... en pastoor Verhasselt uit Meuzegem, toen hun gewone biechtvader, verklaarde "*ze niet te kunnen veranderen*".

Uit een andere brief voor een aangekondigd bezoek op 18.06.1964 weten we dat de zusters het goed wensten te verkopen.

Het totale oppervlak bedroeg toen 56 are 45 ca en mat 30 lopende meter in de Hoogstraat en 125 lopende meter in de Godshuisstraat.

Ze hadden een richtprijs van 3 miljoen op het oog maar zouden eventueel kunnen zakken tot 2,5 miljoen, wat de werkelijke waarde was gezien toen voor de grondprijs in Wolvertem ongeveer 350 fr/m² werd neergeteld.

Op 24.12.1965 werden na 20 jaren de deuren van het rustoord *Sainte-Marguerite* gesloten en de overblijvende inwoners werden doorverwezen naar andere rusthuizen.

Zuster Maria Margareta
(Leopoldine Beckers)
samen met
kardinaal Van Roey

(Kadoc, fotoalbum
Dochters van Maria
Willebroek KFH 1644).

J. M. † J. A.

Ik was verblijd in hetgeen mij gezegd werd : we
zullen gaan naar het huis des Heren. Ps. CXXI. 1.

BID VOOR DE ZIEL VAN ZALIGER

Zuster Maria Aloysia

der "Dochters van Maria" te Willebroek

(EUGENIA ERIX)

Overste van hun klooster te Wolvertem

JUBILARIS

Geboren te Willebroek	op 30 Juli 1873
In 't klooster getreden	op 13 Aug. 1894
Geprofest	op 10 Sept. 1895
Godvruchtig overleden	op 31 Okt. 1947

gesterkt door de H. H. Sacramenten.

Moedig en standvastig is ze het enge pad opge-
gaan van de christelijke deugden en de evangelische
raden.

Haar medezusters dragen van haar mee de herin-
nering aan een vruchtbaar leven, tot het einde toe
gewijd aan het heil der zielen: Jezus vormen in Zijn
lievelingen; haar medezusters dochter brengen tot
hun Bruidegom.

In ziekte en lijden bleef haar steeds bij: dat rustig
geduld, die kalme zielevrede, welke het teken zijn
van een innige vereniging met God.

Op den vooravond van het allerheiligenfeest heeft
de Heer haar tot Zich geroepen om over haar ziel
te laten stralen het licht van Zijn eeuwigen vrede.

Dierbare Oversten en goede medezusters, hebt
dank voor Uw liefderijke zorgen. Moge Jezus ons
later verenigen in het zalig godsaanschouwen.

Geliefde familieleden, veel heb ik van Ugehouden,
in den hemel ga ik voort met voor U te bidden.

H. Hart van Jezus, ik heb betrouwen op U! 300 d. afl.
Zoet Hart van Maria, wees mijn heil. 300 d. afl.

Drukkerij THOMAS, Willebroek.

J. M. + J. A.

Gelijk een hert snakt naar de waterbronnen : zo ver-
langt mijn ziel naar U, o God. Psalm 41.

Zalige gedachtenis van

Zuster Maria Amelie

MARIA LEDUC

der "Dochters van Maria" te Willebroek

Overste van het rustoord te Wolvertem.

Geboren te Mechelen	op 19 september 1880
In het klooster getreden	op 6 september 1896
Geprofest	op 22 februari 1900
Zeer godvruchtig overleden	op 19 december 1955

gesterkt door de H. H. Sacramenten.

Zulk leven, zulke dood!

Zoals onze goede Medezuster was op haar ziekbed,
zo was ze gans haar kloosterleven : minzaam, dank-
baar, vroom, diep bewust van haar drie geloften,
vooral vast gelovend in haar roeping als bruid van
Christus.

Daarom was haar verlangen naar de hemel zo groot.

Dierbare Medezuster, in stille bewondering hebben
we rond Uw ziekbed gestaan, heel Uw heuding was
ons een openbaring: 't was alles zo bovennatuurlijk
en tevens zo diep menselijk.

U hebt ons zo vaak gedankt voor elke kleine zorg,
wij danken U voor alles wat U gedaan hebt voor
onze Congregatie : als opvoedster van de jeugd, als
overste en raadslid.

Blijf voort ons helpen van uit de hemel. Wij ver-
geten U niet in onze gebeden.

Jezus, Maria, Jozef. (7 j. en 7 quadr.).

Barmhartige Jezus, geef haar de eeuwige rust.

(7 j. en 7 quadr.).

Drukkerij Thomas, Willebroek.

Heer, hier ben ik, Gij hebt mij geroepen.

†

Dit zij U een gelovig aandenken aan

**ZUSTER MARIA MARGUERITE
LEOPOLDINE BECKERS**

der Dochters van Maria - Willebroek

Geboren te Hemiksem, 7 dec. 1888.

Na haar volledige toewijding aan de
Heer door haar religieuze geloften op
17 september 1912 heeft zij al haar
krachten gegeven aan haar inniggelief-
de congregatie waarvan zij gedurende
25 jaar het bestuur gedragen heeft.

Rustig in de Heer ontslapen
op 24 maart 1979.

593042

Rusthuis St. Marguerite - Hoogstraat 24, te Wolvertem.

Eigendom der V.Z.D. INSTITUUT DER DOCHTERS VAN MARIA, A Van Landeghemstr. 115, te WILDERBROEK.

Dichtgemachte Koldes

1

Gevel Godshuis straat

22.50
Godshuisstraat

Hoogstraat

Gevel Hoogstraat

orig: 1900^m

Aug 9 80

School: 1 cm. p. m.

Anden upr. 18-9-62.
ANT. EVRARD
L'assimilée. 1966
ANT. WERFEN

Doorsnede A-B. —

Plan door architect Antoon Evrard, 18.09.1962, waarin hij de bestaande toestand van het rustoord uittekende met onderaan links de geplande verdeling in kavels.

Vermits er geen koper was te vinden voor het ganse domein werd alles in kavels gelegd.

Eind augustus van dat jaar kwam kavel F391f, groot 5 are 86 ca (*zijnde het vroegere rustoord*) in handen van schoenmaker Jef De Smedt.

De eerste schoenwinkel in het oude gebouw van het rustoord werd afgebroken en er kwam een nieuwbouw.

Nu is er zijn zoon Jan die het nog steeds bewoont en er een schoenhandel in uitbaat.

*De eerste
schoenwinkel
– foto 05.1998.*

*De afbraak van
het oude gebouw.*

*De nieuwe
schoenwinkel
– foto 06.1999.*

EEN OUDE FOTO VAN DE FAMILIE BETTENS UIT WOLVERTEM EN DE BAKERMAT VAN DE FAMILIE VAN OSSEL

Willy Kerremans

Toen ik in 2007 lidkaarten voor een politieke partij ging uitdelen kwam ik in het huis van de familie Theo De Valck en Jeanne Van Ossel in de Broekstraat 29 te Sint-Brixius-Rode.

Ik werd er goed ontvangen door beide lieve mensen, met een tasje koffie een koekje. We bleven babbelen en kletsen.

Boven op de schouw boven de kachel zag ik een mooie oude foto, die me onmiddellijk in de ban had. Op één rijtje allemaal dames, oud en jong, die poseerden voor een oud huis. Het werd door mannen afgebroken.

Jeanne vertelde me dat het haar ouderlijk huis was, in een zijstraatje van de Oppemstraat. De dames waren familie of buren.

Ik vroeg hoe het kwam dat er geen heren opstonden. Joanna vertelde me dat de foto dateerde uit de tijd van WO1. De mannen waren om die reden niet thuis. Eentje was zelfs krijgsgevangen in Duitsland: Frans Van Ossel, de vader van ex-burgemeester Jean Van Ossel.

Dit wakkerde mijn nieuwsgierigheid nog meer aan. Ik vroeg of ik de foto mocht meenemen om hem in te scannen. En ja...

Eens thuis haalde ik de foto uit het kader, en reinigde met bevochtigde watjes de foto. Er kwam veel vuil en stof vanaf. Maar da's normaal want met de tijd kruipt het stof overal binnen.

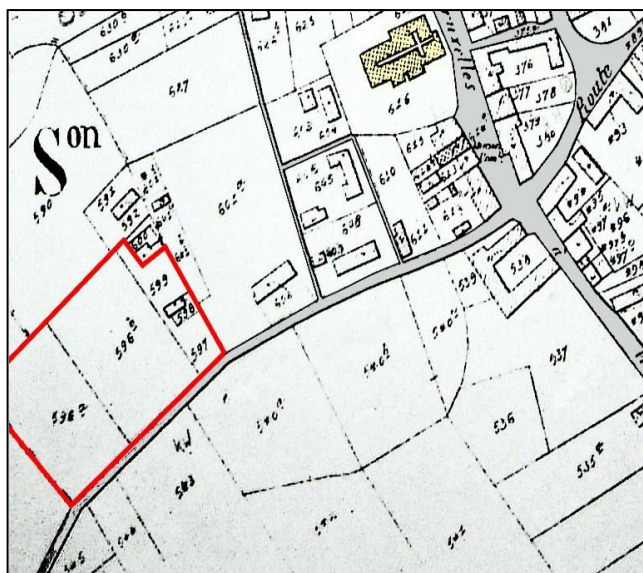
Eens ingescand kwam de foto in al haar schoonheid te voorschijn op mijn PC-scherm. Geen krassen of scheuren. Alle personen duidelijk zichtbaar.

Nu kon het opzoekingswerk pas beginnen, in de archieven van het gemeentehuis.

De 10-jaarlijkse volkstellingen en de Atlas der Wegen voor de lokalisatie van de boerderij.

Ze woonden in Wolvertem-dorp, perceel A40.

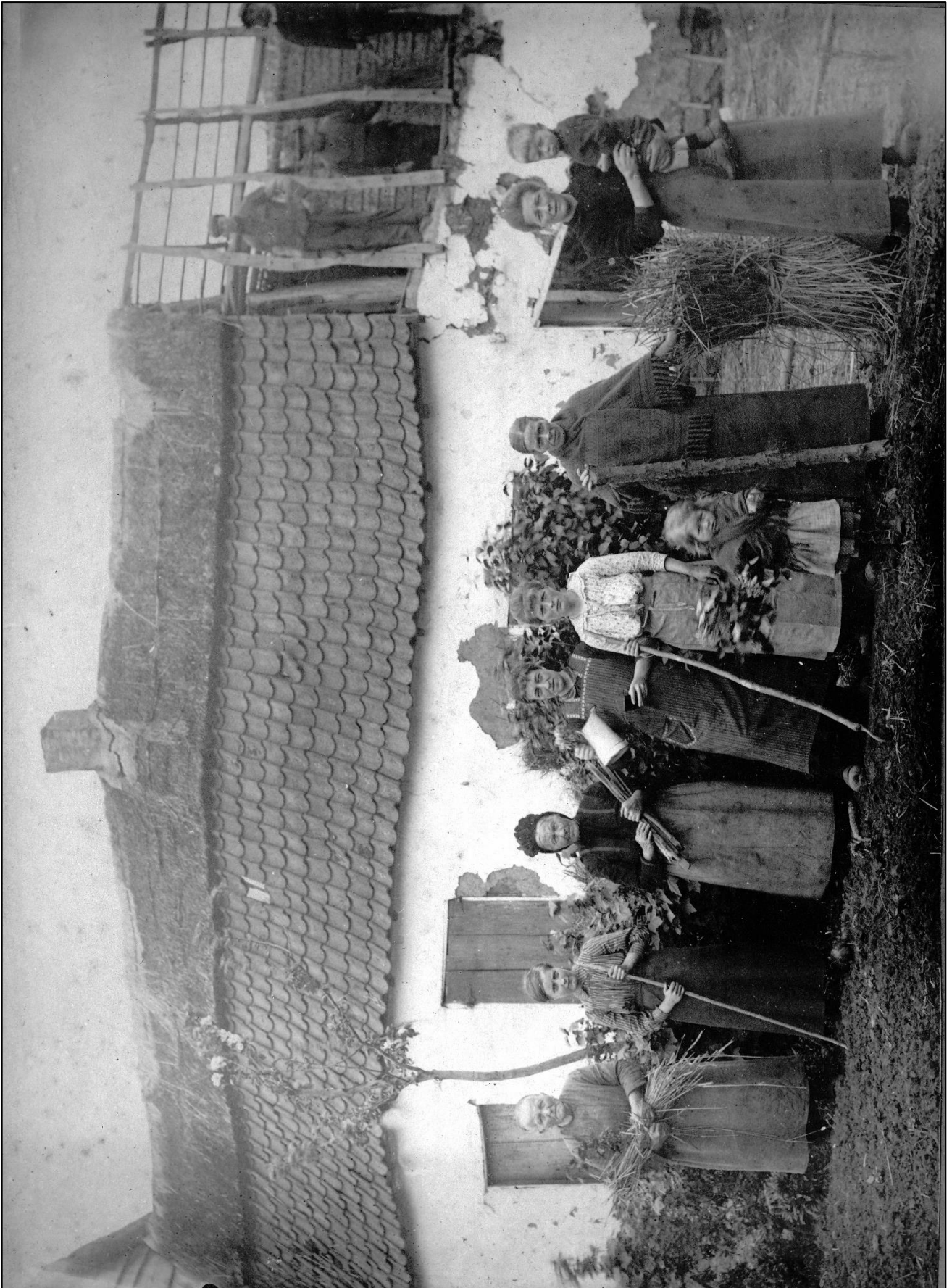
De volkstelling van 1841-1846 vermeldt dat Jozef Bettens¹, geboren 1844 te Oppem, 58 jaar was en gehuwd met Joanna Van Lint, geboren te Wolvertem en 60 jaar oud. Ook waren er drie kinderen waaronder Jean François Bettens, geboren te Wolvertem en 18 jaar oud.

Atlas der wegen – 1841.

500	Vervyken, Laurent, i Wolvertem	
599	Bettens, Joseph, i	Jardin
598		Witten & place
597		Jardin
596		Witten
595	Vormaezen, Charles, i Wolvertem	

¹ Zoon van wijlen Hendricus Bettens en wijlen Theresia Walraevens, beiden herkomstig uit Grimbergen.

*De foto dateert van 1916, bij de afbraak van het ouderlijk huis Bettens
in het 2de zijstraatje van de Oppemstraat.*

Op perceel nr. 599 vinden we als eigenaar van zijn eigen boerderij Jozef Bettens. Op zich al opmerkelijk, de meeste landbouwers waren pachters van de rijkere. Zijn eigendom bevatte een tuin, een huis, nog een tuin en een veld. Met als inwoners: de familie Bettens. Vader Jozef, uit Oppem 58 jaar oud (en overleden 02.12.1844), moeder Van Lint Joanna, uit Wolvertem en 60 jaar. Drie kinderen: Elisabeth 22 jaar, Constantinus 20 jaar en (belangrijk voor het vervolg) Jan Frans Bettens, 18 jaar oud.

De volkstelling van 1857-1866 vermeldt het gezin op adres Wolvertem Dorp, huisnummer 73.

Hier vinden we de familie Frans Bettens, 34 jaar, landbouwer, zoon van Jozef Bettens en moeder Van Lint, nu gehuwd met Maria Roelants uit Steenhuffel en 33 jaar oud. Vier kinderen, vier dochters: Elise Bettens, geboren 16.08.1859, Maria Bettens geboren 11.01.1862, Petronella Bettens geboren 12.01.1864 en als laatste Rosalia Bettens geboren 22.10.1866.

We springen nu naar de volkstelling van 1881-1890: op het adres Wolvertem Dorp, Oppemstraat 19. Hier woont dezelfde familie Frans Bettens, geboren Wolvertem in 1822 en gestorven op 05.04.1900, weduwnaar van Maria Roelants, gestorven op 05.03.1876. Met vier dochters: Elise Bettens, Maria Bettens, Petronelle Bettens en als laatste dochter Rosalia Bettens.

De telling vermeldt ook drie kleinkinderen, zonder gehuwde man als vader: Jeanne Thérèse Bettens, geboren 19.09.1882 en dochter van Maria, Jeanne Maria Bettens geboren 02.15.1886 en dochter van Petronelle, Jan Frans Bettens geboren 01.10.1887 en zoon van Rosalia.

Die laatste Jan Frans Bettens zijn naam wijzigt in 1897 naar Van Ossel bij het huwelijk van Rosalia met Willem Van Ossel.

In de volkstelling van 1891-1900 vinden we kinderen van de overleden ouders terug bij tante Marie Elise Bettens op het adres Wolvertem dorp, Oppemstraat 27. Zij was gehuwd met Jean Eugene, landbouwer, die in 1898 naar Laken verhuisde.

PERSONNES COMPOSANT LE MÉNAGE			NAISSANCE.	ÉTAT CIVIL.	PROFESSIONS ou CONDITIONS.
PRÉSENTES OU TEMPORAIREMENT ABSENTES.					
Caractéristiques : le chef de ménage, sa femme, ses enfants par rang d'âge, les parents et autres personnes vivant habituellement avec lui; puis, plus bas, les domestiques et ouvriers à demeure.)			Indiquer le lieu, puis la date.	Se dispenser de désigner l'état de célibat. Indiquer la date des changements d'état civil survenus par mariage, divorce ou veuvage, par légitimation, reconnaissance ou adoption.	(Désigner d'abord la profession ou condition principale. Spécifier clairement la nature de commerce d'industrie, de métier ou de fonction. Indiquer si l'on est maître ou ouvrier.)
L. N°	NOM DE FAMILLE Indiquer le parent avec le chef de ménage.	PRÉNOMS EN TROIS LIGNES. (Indiquer le sexe quand les prénoms ne le désignent pas clairement.)			
1					
A	Beltens	Marie Elise	Wolverthum 16 mars 1859	Mariée à Wolverthum le 22 x ^h 1897 à Eugène Jean Scherubrecht	Cultivateur
2	Beltens sans	Petronelle Antoinette	12 janvier 1861	Mariée n° 1	id
3	Beltens mère	Jeanne Thérèse	19 x ^h 1882		Sans
4	Van Ossel Beltens Cousin	Jeanne Françoise	1 ^{er} x ^h 1887 Londregat	Légitimée le 15 Mars 1897 à Scherubrecht	id
5	Pouys	Jean Baptiste	20 x ^h 1851	Mariée n° 2 à Wolverthum le 20 juillet 1892	cult ²
6	Pouys fille du n° 5	Marie Elise	Wolverthum 16 mars 1893		Sans
7	Pouys	Jean Baptiste	1 ^{er} Mars 1897		Sans
8	Pouys	Jean Baptiste	29 avril 1898		Sans
9	Pouys	Marie Louise	1 ^{er} x ^h 1900		

Verder woont er nog zus Petronelle, gehuwd in 1892 met Jan Baptist Parijs, geboren te Wolvertem op 20.09.1851, landbouwer en Jeanne Thérèse Bettens, nicht en neef Jan Van Ossel. Hij stond initieel ingeschreven als Bettens. Maar wijzigde op 13.03.1897 naar Van Ossel in Schaarbeek. De kinderen van zus Petronella en Jan Baptist Parijs; dochter Marie Parijs °1893, zoon Jan Baptist °1897 en overleden, zoon Jan Baptist °1898 en tenslotte dochter Marie Louise °1900.

De volkstelling van 1901-1910 vermeldt op het adres Wolvertem dorp, Oppemstraat de familie Jan Baptist Parijs en Petronella Bettens, met drie kinderen: Maria Elisabeth Parijs °1893, Jan Baptist Parijs °1898, Maria Ludovica Parijs °1900, en opmerkelijk: Frans Van Ossel °1887.

Vermoedelijk zijn de ouders van Frans te Schaarbeek gebleven, en is hij bij zijn tante komen wonen. Om economische reden? Armoede in Schaarbeek? Of kon zijn tante hem goed gebruiken op de hoeve?

Bij de volgende volkstelling van 1911-1920 verblijven in hetzelfde huis een groot aantal mensen: twee gezinnen.

De familie Parijs-Bettens, met drie kinderen: Maria Elisabeth, Jan Baptist en Maria Ludovica ("*Wis van Parijs*" op de familiefoto Bettens).

De familie Frans Van Ossel, gehuwd met Amelia De Smedt, geboren te Imde op 27.4.1890. Ze hoorde bij de familie De Smedt uit Imde (met als algemene bijnaam "*Smeekes*"). Ze hebben vier kinderen: dochter Elisa °15.07.1913, zoon Jozef Van Ossel °30.10.1914, dochter Jeanne °21.10.1919 (die me de familiefoto Bettens bezorgde), en als laatste de zoon Hendrik Frans Van Ossel °16.08.1921.

De laatste volkstelling die belangrijk is voor dit artikel is deze van 1921-1930.

Wonen dan in het huis Wolvertem-dorp, in de Oppemstraat nr. 41: de familie Frans Van Ossel en Amelia De Smedt. Met als kinderen : dochter Lisa °1913, zoon Jozef Frans °1914, dochter Jeanne °1919 (huwde later met Theo De Valck), Hendrik ("*Rie*") Van Ossel °1921 (vader van Willy Van Ossel), zoon Jean Van Ossel °1923 (onze voorlaatste burgemeester van Wolvertem), en dochter Denise °1930.

Keerden terug naar hun heimat te Wolvertem: vader Willem Van Ossel geboren te Meise op 23.11.1861 en zijn echtgenote Rosalia Bettens °1866. Beiden keerden terug uit Schaarbeek, Markt 136 op 04.02.1927.

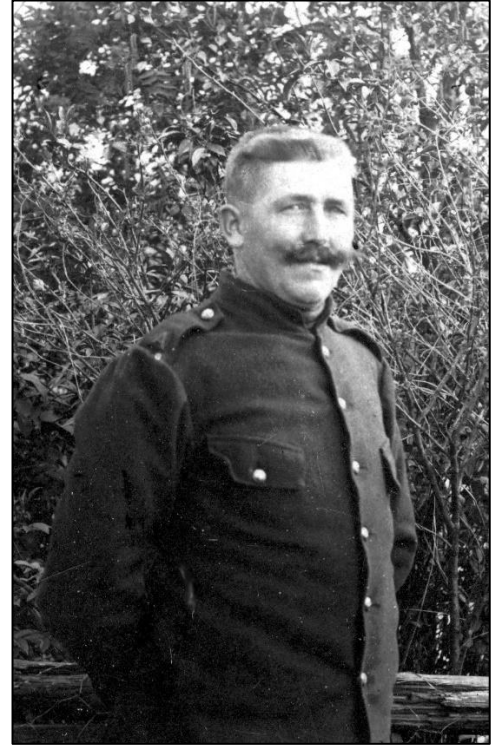

Van links naar rechts, de familie en bevriende burenen:

- [1] Petronella Antonia Bettens, "*Moeke*", zus van [3], gehuwd met Jan Baptist Parijs;
- [2] Elisabeth ("*Wis*") Van Parijs, 16 jaar, dochter van [1];
- [3] Rosalia ("*Miekes*") Bettens (Rosalia, de moeder van Frans Van Ossel, en dus grootmoeder van Jean Van Ossel);
- [4] Jeanne Bettens met koffiekannet (zij woonde aan 't rondpunt), dochter van Maria Bettens, zus van [3];
- [5] Martha Van Den Broeck ("*Maaik*");
- [6] Elisa Van Ossel (3 jaar), dochter van [8];
- [7] De moeder van Pauline van Wijns;
- [8] Amelia De Smedt (echtgenote van Frans Van Ossel) met zoon Jef (2 jaar) op de arm. Zij is de moeder van Jean Van Ossel (burgemeester van Wolvertem, geboren 1923). Vader Frans Van Ossel is dan afwezig wegens WO1, hij was krijgsgevangen in Duitsland. Amelia is familie van de families De Smedt uit Imde, met als bijnaam "*Smeekes*".

*Links:
Amelia De Smedt
op latere leeftijd.*

*Rechts:
Frans Van Ossel,
soldaat klasse VAP 1910.*

Krijgsgevangenen in Duitsland. De 3de bovenaan rechts is Frans Van Ossel met links naast hem Jan Kerremans, zoon van Philippe Kerremans uit Westrode, oom van ex-burgemeester Kerremans.

Dr. Elwin Hofman is Universitair Docent Cultuurgeschiedenis aan de Universiteit Utrecht. Hij publiceerde onder meer “De eeuw van Jan de Lichte: misdaad, verraad en revolutie in de 18de eeuw” (Vrijdag, 2020) en “Seks voor geld. Een geschiedenis van prostitutie in België” (Prometheus, 2022). Onderstaand artikel verscheen oorspronkelijk in het tijdschrift “Historica: tijdschrift voor gendergeschiedenis”, jrg. 40, 2017, blz. 19-24. Hij gaf welwillend toestemming tot overname van dit artikel bij mail van 11.10.2024.

HEKSENWAAN

DE NADAGEN VAN MAGIE IN DE ZUIDELIJKE NEDERLANDEN

Elwin Hofman

Een gruwelijk tafereel trof in 1801 het landelijke Nieuwenrode ¹, zo’n vijftien kilometer ten noorden van Brussel. Barbe Van Moere, een meisje van slechts twaalf jaar, werd er onthoofd in een bos. De dader, de veertigjarige Gilles Van Eeckhout, vluchtte weg en castreerde zichzelf. Toen de autoriteiten hem te pakken kregen, beweerde hij dat er hekserij in het spel was.

De zaak Van Eeckhout bevond zich op een keerpunt in de geschiedenis van zelfcontrole. Magisch denken is immers vaak verbonden met ideeën over menselijke verantwoordelijkheid. In zaken waar magie bij aan te pas komt, hebben mensen zichzelf immers niet altijd volledig in de hand.

Aan de hand van procesdossiers zoals dat van Van Eeckhout toon ik in dit artikel aan hoe een eerder poreus mensbeeld, waarin aanvaard werd dat mensen door bovennatuurlijke invloeden de controle over zichzelf konden verliezen, rond 1800 in toenemende mate gecontesteerd werd. Als mensen de controle verloren, moest de oorzaak daarvan vooral bij henzelf worden gezocht.

Een razend beest

Het stof van de verovering door de Franse revolutionairen was in 1801 amper gaan liggen. Terwijl in Parijs Napoleon steeds meer macht naar zich toetrok, wenden dorpsbewoners in de rurale streek rond Brussel geleidelijk aan de nieuwe instellingen, regels en structuren. Op 26 prairial van het negende republikeinse jaar – 15 juni 1801 – werden de nieuwe structuren in Nieuwenrode aan een zware test onderworpen. Het beloofde nochtans een rustige lentedag te worden.

Barbe Van Moer ging met haar achtjarige zus Elisabeth aan de hand en haar tweejarige broertje Frans op de rug kruiden snijden in het bos nabij haar woonplaats in Meise.

Ze waren aan het wandelen toen plots een naakte man op hen kwam afgelopen. De man trok Frans van Barbes rug af en sloeg Barbe op het hoofd.

Daarop bespeurde hij haar snoeimes, pakte het af en begon Barbes hoofd af te snijden. Barbe krijsde, Frans weende en Elisabeth liep weg zo snel als ze kon.

Toen er hulp kwam opdagen, vond die het twaalfjarige meisje volledig onthoofd, in een plas vol bloed. ²

De belager, die later Gilles Van Eeckhout bleek te heten, was gevlucht. Verschillende getuigen zagen hem als een razende door het bos rondlopen, naakt, bebloed en zwaaiend met het snoeimes.

Hij kwam een ander meisje tegen, dat hij ook wilde aanvallen, maar een voorbijganger joeg hem weg.

Van Eeckhout doolde verder en kwam de ochtend nadien aan in Nieuwenrode.

Hij nam er zijn toevlucht in de kerk. Daar gebruikte hij het snoeimes om zijn eigen geslachtsdelen af te snijden. Een spoor van bloed achterlatend strompelde hij vervolgens door het dorp, tot hij halfdood op de grond viel. Hij begon zijn eigen bloed te drinken.

Buurtbewoners zagen het met afschuw aan.

Een groep mannen slaagde erin Van Eeckhout naar een schuur te jagen, waarin ze hem opsloten.

Ze hielden hem argwanend in de gaten. Een getuige zag dat hij “*vrat als een barbaar, een half-beest, zijn tanden knarsend en brullend*”. Hij trok afschuwelijke, angstaanjagende grimassen. Een andere man zag

¹ Nieuwenrode was tot 1875 een gehucht van Meise, dan werd het een afzonderlijke gemeente.

² Deze informatie en alle volgende komt uit het procesdossier dat bewaard wordt in Algemeen

Rijksarchief Brussel 2 – Depot Joseph Cuvelier (ARA2), *Hof van Assisen Brabant (HA-BRA)*, nr. 304-680. Alle Franstalige citaten werden vertaald, ook bij de hiernavolgende dossiers.

hem *“brullen als een woest beest, om bang van te worden, draaiend met zijn ogen en de vreselijkste grimassen trekkend, als een bezetene wilde hij alles vernietigen en verscheuren”*.

De man wilde zichzelf en anderen vernietigen en krijste dat hij omsingeld was door duivels die hem wilden doodslaan.

Het nieuws verspreidde zich dat dit de man was die Barbe Van Moer vermoord had.

Iemand vroeg waarom hij haar had aangevallen, waarop Van Eeckhout zei *“dat hij het moest doen, dat hij bezeten was door de duivel”*. Als hij niet opgesloten was, zouden *“wel honderd zielen deze nacht onder zijn hand sterven”*. Toen iemand anders later dezelfde vraag stelde, antwoordde Van Eeckhout *“en wat dan nog, dat hij blij mocht zijn dat hij hem ook niet vermoordde”*.

Intussen was het nieuws ook de vrederechter in Grimbergen ter ore gekomen. Samen met een chirurgijn kwam die in allerijl ter plaatse. Behoedzaam ging de vrederechter de schuur binnen en zag Van Eeckhout er verwond liggen. De rechter vroeg waarom hij zichzelf verwond had.

Van Eeckhout zei dat hij zijn redenen had, dat hij die later zou vertellen. Daarop werd hij aan de zorgen van de chirurgijn overgelaten.

Eenmaal voldoende hersteld werd Van Eeckhout naar de gevangenis van Nijvel overgebracht. Zeven dagen na het wrede tafereel werd hij verhoord door de directeur van de jury, die het gerechtelijk onderzoek leidde.

Van Eeckhout was een veertigjarige gehuwde man. Hij was gedurende vijf jaar boswachter geweest van een groot domein, een functie die hij een jaar geleden verloren had. Nu was hij nog slechts boswachter in enkele bossen van particulieren in de Brusselse rand. Hij woonde in Eversem, niet ver van Meise en Nieuwenrode.

Zoals gebruikelijk was, vroeg de directeur hem of hij wist wanneer, door wie en waarom hij gearresteerd was. Van Eeckhout verklaarde dat hij in een schuur in Nieuwenrode was opgepakt en ervan beschuldigd werd het hoofd van Barbe Van Moer afgesneden te hebben, *“maar hij weet daar nochtans niets meer van.”*

Na de formaliteiten kwam het verhoor snel ter zake. Van Eeckhout beweerde dat zijn vrouw hem behekst had, met de hulp van de provoost van Nieuwenrode (een officier van de militaire politie): ze had hem van zijn zinnen beroofd, *“waardoor hij overal rondliep als een beest”*. Meer dan tien dagen *“zat men hem achterna met vorken en stokken”*. Hij vreesde dat de schimmige figuren die hem belaagden hem wilden

doden. Hij sloeg op de vlucht, door rivieren en over velden, met de hoop in Holland te raken, waar hij om een onduidelijke reden meende dat hij het gevaar kon ontlopen.

Op de vraag of hij zich iets van de moord op Van Moer herinnerde, verklaarde Van Eeckhout dat hij zich slechts vagelijks iets herinnerde, maar dat hij meende dat het meisje zijn vrouw was *“die zichzelf bij zijn komst had ingekort”*. Hij voelde dat hij haar moest doden.

Toen hem vervolgens werd gevraagd waarom hij zichzelf zo verminkt had, beweerde hij *“dat hij zijn zinnen niet meer had, en dat het hem scheen dat hij dat moest en dat het zo bepaald en vastgelegd was.”* Opnieuw beschuldigde hij zijn vrouw en de provoost van Nieuwenrode ervan hem dat aangedaan te hebben met behulp van hekserij.

V: *Hoe weet hij dat hij zijn zinnen verloren heeft?*

A: *Omdat hij dat niet gedaan zou hebben, als hij zijn zinnen niet verloren had.*

V: *Wat voelde hij als hij zijn zinnen verloren had?*

A: *Hij voelde angst en pijn in zijn hoofd en in zijn benen, armen en mannelijke delen, en soms waren er twee- tot driehonderd personen die hem achtervolgden met geweren, vorken & stokken en die hem van het leven wilden benemen. De sfeer [le plan] waar hij zich steeds bevond, was vol heksen. Degenen die bij hem waren, spraken over hem en zeiden: hij die zonder lid is, moet ge Guillotineerd worden. Hij vraagt daarom om met het eerstvolgende transport naar Antwerpen te worden gebracht.*

Dat antwoord overtuigde de directeur van de jury ervan dat Van Eeckhout niet meer helemaal bij zinnen was en hij besloot het verhoor stop te zetten om op een ander moment verder te gaan.

Van Eeckhout werd ter herstel in een hospitaal ondergebracht.

Intussen werd Van Eeckhouts echtgenote Elisabeth Silverhans verhoord. Die was zo'n tien jaar jonger dan haar man en verdiende de kost als spinster.

Ze vertelde de directeur van de jury dat ze tien dagen voor het noodlottige voorval bezoek gekregen hadden van twee lieden die Van Eeckhout kwamen verbieden om nog bomen te hakken in een bos waarvan ze beweerden dat het aan hen toebehoorde. Ze zeiden dat hij zich vergist had: het bos dat hij gekocht had, was niet dat waarin hij en zijn medewerkers al een tijdlang aan het werk waren geweest.

De inkomsten van dat werk kon hij gedag zeggen. Op de koop toe eisten de bezoekers ook nog dat hij hen zou vergoeden voor de geleden schade, of ze zouden hem laten oppakken door de gendarmes.

Sindsdien begon haar man zich vreemd te gedragen. Die nacht stond hij op, bang om gearresteerd te worden, en liep naar buiten. Pas een tijd later keerde hij terug. Dat herhaalde zich de volgende nachten – soms stond hij zelfs meerdere keren per nacht op, soms liep hij naar buiten zonder broek. Bij zijn thuiskomst wilde hij soms zijn bezittingen in brand steken, “om zo de heksen en de duivels te verbranden”. Hele dagen en nachten liep haar man rond als een bezetene, als een gek, als een razende. Ze overwoog hem in een gesticht te laten opsluiten, maar dat werd haar door anderen ontraden. Het leed volgens haar geen twijfel – haar man was volledig gestoord.

Met haar verklaring bood Silverhans een heel andere interpretatie van het gedrag van haar man. Hij was niet behekst, hij was krankzinnig. Dat hij zelf beweerde dat hij behekst was, was voor Silverhans zelfs een symptoom van zijn krankzinnigheid. De andere getuigen schipperden tussen beide interpretaties. Quentin Pollaert, een 51-jarige jager die Van Eeckhout in de schuur zag razen, zei dat hij “heel goed gezien had dat hij gestoord was, of in een staat van waanzin”. Ook de achttienjarige Petronille Levae, die Van Eeckhout kort voor de moord nog gezien had, meende toen al dat hij de ogen van een krankzinnige had en dat hij zonder twijfel gek was. Joannes Peeters, een zestigjarige tuinman, had echter “nooit de minste tekenen van waanzin gezien”. Hij geloofde dat Van Eeckhout behekst of bezeten door de duivel was.

Op 22 fructidor (9 september) werd Van Eeckhout zelf opnieuw ondervraagd, deze keer door de voorzitter van het crimineel tribunaal van Brabant, in een publieke zitting.

De voorzitter poogde nog een derde interpretatie van Van Eeckhouts gedrag aan te brengen. “Geeft hij zich niet af aan toe over aan de drank?” vroeg de rechter, “en is hij dan niet boosaardig?” Van Eeckhout gaf toe dat hij soms te veel dronk en dan wel wat heviger kon zijn, maar dat hij nog nooit gevochten had. De rechter vroeg of hij zich de

moordpartij herinnerde, maar Van Eeckhout beweerde van niets te weten, omdat hij zijn zinnen verloren had. Neen, hield de rechter vol, “al zijn excessen waren slechts het gevolg van het feit dat hij zich bezat had”. Van Eeckhout bleef dat ten stelligste ontkennen.

Omdat de rechters er toch steeds meer van overtuigd raakten dat hij niet over zijn volle verstand beschikte, besloten ze Van Eeckhout door drie artsen te laten onderzoeken. Die concludeerden dat hij last had van een ‘periodieke manie’ en daarom best in een krankzinnigenhospitaal gecolloqueerd werd.

Op 5 januari 1802 vonnisten de rechters dat ze Van Eeckhout tot nader order in het Brusselse hospitaal moest blijven, aangezien iemand die niet bij zijn volle verstand was niet mocht worden berecht. Mocht Van Eeckhout echter van zijn toestand genezen, dat zou het proces alsnog worden verdergezet.³ Zover kwam het echter niet. Op 4 februari, ruim zeven maanden na zijn ontstellende daden, liet Van Eeckhout in het hospitaal het leven.⁴

De doodsoorzaak is onduidelijk. Mogelijks pleegde Van Eeckhout zelfmoord, of waren er complicaties bij zijn verwondingen.

De metamorfose van de magie

Opvattingen over magie en hekserij – ik gebruik beide termen hier als synoniemen – waren in 1801 sterk veranderd in vergelijking met een paar eeuwen eerder.

Sinds het einde van de vijftiende eeuw werden heksen in de Habsburgse Nederlanden – net als elders in Europa – geregeld vervolgd. “Sortilegien, divinacien, toeverien, incantacien, worden ghepunniert metten viere”, schreef de invloedrijke rechtsgeleerde Filips Wielant in 1515, want toverij is “jeghen tgheloeve [...] ende de ordonnancie van onser moedere de heleghe keercke”.⁵ Tussen 1450 en 1685 werden in de Zuidelijke Nederlanden naar schatting minstens 2800 heksen geëxecuteerd.⁶ De overgrote meerderheid onder hen waren vrouwen.⁷

de Zuidelijke Nederlanden’, in: M. Decaluwe, V. Lambert en D. Heirbaut (red.), *Inter amicos: liber amicorum Monique van Melkebeek*, Iuris scripta historica 26 (Brussel 2011) 317–343, aldaar 322.

⁷ Er zijn geen definitieve cijfers, maar zie D. Vanysacker, ‘Het aandeel van de Zuidelijke Nederlanden in de Europese heksenvervolgung (1450–1685). Een status quaestionis’, *Trajecta* 9 (2000), 329–349, aldaar 347. Voor andere landen, zie A. Rowlands, ‘Witchcraft and gender in early modern Europe’, in: B.P. Levack (red.), *The Oxford Handbook of Witchcraft in Early Modern Europe and Colonial America* (Oxford 2013) 449–467, aldaar 449.

³ ARA2, HA-BRA, nr. 177, p. 67.

⁴ De sterfdatum en -plaats van Van Eeckhout worden vermeld in een huwelijksakte van zijn dochter: Rijksarchief Leuven, *Burgerlijke Stand Humbeek*, Huwelijksakte Elisabetha Van Eeckhout en Jacobus Herremans, 7/02/1826 (online beschikbaar via arch.arch.be, geraadpleegd 17 maart 2017). De overlijdensakte van Gilles Van Eeckhout is niet bewaard.

⁵ F. Wielant, *Corte instructie in materie criminele*. J. Monballyu (ed.) (Brussel 1995), ed. II, cap. 61 en 74.

⁶ D. Vanysacker en E. Aerts, ‘Hekserijbestrafing met twee snelheden. Peilen naar geografische verschillen in

Tegen het einde van de zeventiende eeuw was de grote heksenjacht voorbij. Over de oorzaken daarvan is al veel inkt gevloeid. Voor een deel was de evolutie verbonden aan veranderingen in het strafrecht: strafrechtbanken werden voorzichter en zorgvuldiger, ook als ze met vermeende heksen te maken kregen. Tegelijkertijd kwam de katholieke kerk in de Spaanse Nederlanden in rustiger vaarwater. Na de succesvolle herkatholicisering van de contrareformatie was ze voldoende krachtig om de bijgelovige praktijken onder haar volk te kunnen negeren. Burgerlijke autoriteiten verlegden intussen hun aandacht van geloofsdelicten naar geweld, diefstal en bedelarij.⁸

Het einde van de heksenprocessen betekende echter niet het einde van het geloof in het bovennatuurlijke. Natuurlijk waren er sceptici: die waren er altijd al geweest en hun aantallen namen toe in de achttiende eeuw. Zeker onder de elites die zich met de Verlichting associeerden werden bovennatuurlijke gebeurtenissen zo niet als onmogelijke, dan toch als uiterst zeldzame fenomenen gezien. Voor veel – ook opgeleide – mensen bleef hekserij echter een mogelijkheid om de wereld te begrijpen en te beïnvloeden.⁹

Magie bleef deel van het dagelijkse leven in de achttiende en negentiende eeuw. De Zuidelijke Nederlanden werden, net als veel buurlanden, bevolkt door magische genezers, exorcisten, verkopers van liefdesdrankjes en magiërs die verloren voorwerpen konden opsporen.¹⁰ Het was niet ongebruikelijk dat priesters hun parochies waarschuwd voor heksen die konden rondvliegen

of in dieren transformeren. Tegelijkertijd benadrukten ze meestal dat dergelijke fenomenen zeldzaam waren en dat wat bovennatuurlijk leek, vaak natuurlijke verklaringen had.¹¹

Ondanks het einde van de heksenprocessen zijn er ook in strafdossiers nog tal van sporen van magie te vinden. Sommige beoefenaars van magie werden zelfs vervolgd – niet als heksen, maar als oplichters. Ze belandden niet meer op de brandstapel, maar kregen een boete of werden naar een betehuis gestuurd.¹² Vooral in steden kwamen sommige vrouwen aan de kost als waarzegsters. Ze voorspelden de toekomst en hielpen mensen met allerlei kleine problemen, die veelal met een drankje opgelost konden worden.¹³

Soms hadden dergelijke praktijken dramatische gevolgen. In 1809 werd Jeanne Gallet voor het Brusselse criminele tribunaal voor moord vervolgd nadat ze een abortivumpoeder had verkocht waarvan een vrouw zou overleden zijn. Ze bekende voor de rechtbank dat ze in Leuven “*de kaarten gelezen had voor meer dan tweehonderd meisjes*”, vooral met betrekking tot hun geluk in de liefde, maar ontkende dat ze ooit poedertjes of drankjes verkocht had. Ze werd ondanks haar hardnekkige ontkenningen ter dood veroordeeld.¹⁴

Hoewel het publiek verbranden van heksen in de achttiende eeuw tot het verleden behoorde, bleven gewelddadige reacties op vermeende toverij niet uit. Doorheen de achttiende en negentiende eeuw zijn er gevallen gerapporteerd van mensen die vermeende heksen lastigvielen, aanvielen of zelfs verbrandden.¹⁵ In 1815 verbrandden een boer en

⁸ B.P. Levack, ‘The decline and end of witchcraft prosecutions’, in: *Witchcraft and magic in Europe: the eighteenth and nineteenth centuries*, The Athlone history of witchcraft and magic in Europe 5 (London 1999) 1–93; M.S. DupontBouchat, ‘Sorcellerie et superstition: l’attitude de l’Eglise dans les Pays-Bas, XVIIe-XVIIIe siècle’, in: H. Hasquin (red.), *Magie, sorcellerie, parapsychologie, Laïcité. Recherches* 5 (Brussel 1984), 61–83, aldaar 83.

⁹ R. Porter, ‘Witchcraft and magic in enlightenment, romantic and liberal thought’, in: *Witchcraft and magic in Europe*, 191–282; E. Cameron, *Enchanted Europe: superstition, reason, and religion, 1250 – 1750* (Oxford 2010) 286–315; D. Vanysacker, ‘Enlightenment and witchcraft. The dangers of denying the existence of the devil’, *Hexenforschung* 114 (2016), 25–33; M. Gijswijt-Hofstra, ‘Witchcraft after the witch-trials’, in: *Witchcraft and magic in Europe*, 95–188.

¹⁰ M.S. Dupont-Bouchat, ‘Le diable apprivoisé. La sorcellerie revisitée: magie et sorcellerie au XIXe siècle’, in: R. Muchembled (red.), *Magie et sorcellerie en Europe du Moyen Age à nos jours* (Parijs 1994) 235–266.

¹¹ C. Van de Steene, *Satan en zijn trawanten volgens de achttiende-eeuwse predikatie* (Aartrijke 1991) 88–94.

¹² C. Douxchamps-Lefevre, ‘A propos de la sorcellerie dans le Namurois au 18e siècle - le procès à charge de Joseph Saucin, manant de Spy (1762-1763),’ in: M.S. Dupont-Bouchat (red.) *La sorcellerie dans les Pays-Bas sous l’Ancien Regime: aspects juridiques, institutionnels et sociaux. De hekserij in de Nederlanden onder het Ancien Regime: juridische, institutionele en sociale aspecten*, Standen en Landen 86 (Heule 1987), 71–77; vgl. M. Porret, *Sur la scène du crime: pratique pénale, enquête et expertises judiciaires à Genève (XVIIIe-XIXe siècle)* (Montréal 2008) 30–47.

¹³ Bv. Felixarchief Antwerpen (FA), *Processen Hoge Vierschaar*, nr. 126 (Onderzoek naar Isabella van den Broeck et al. 1792).

¹⁴ ARA2, HA-BRA, nr. 353-1197.

¹⁵ O. Colson, ‘La sorcellerie au pays wallon. Etat actuel de la croyance’, *Wallonia* 6 (1898), 55–64; J. Beckman, ‘Vindicta populaire et sorcellerie en Wallonie’, *Tradition Wallonne* 4 (1987), 65–78; Dupont-Bouchat, ‘Le diable apprivoisé’; Gijswijt-Hofstra, ‘Witchcraft after the witch-trials’, 115–116.

zijn vrouw samen hun buurvrouw. Ze verdachten haar ervan hun dochter en hun vee behekst te hebben, want beide waren ziek zonder duidelijke oorzaak. De boer werd ter dood veroordeeld, zijn medeplichtige vrouw werd gebrandmerkt.¹⁶

In 1821 vermoordde Mathias Tirion zijn vrouw, die hij ervan verdacht een heks te zijn. Dat had hij ook vooraf aan een aantal burens verteld, maar die geloofden hem niet. Nadat hij zijn vrouw vermoord had, hoorden getuigen hem mompelen dat *“het maar een heks was, ze moest sterven”*. Hoewel Tirion uiteindelijk krankzinnig gevonden werd, tapte hij duidelijk uit een bekend cultureel repertoire van omgang met heksen.¹⁷

De houding van de autoriteiten tegenover het bovennatuurlijke was niet altijd ondubbelzinnig.

In 1760 stuurden de burens van ene weduwe De Gage in Gent een verzoek om gratie naar de Geheime Raad, het hoogste bestuursorgaan van het land. Het verzoek betrof haar zestienjarige zoon Philippe, die een gruwelijke moord op een negenjarig kind begaan had. Philippe was blindemannetje aan het spelen met andere kinderen in de buurt. De negenjarige jongen deed daarom een blinddoek om. Philippe ging naar hem toe, zogezegd om te controleren of hij echt wel niets meer kon zien, trok een mes en sneed hem de keel over. Daarop vluchtte hij weg.

De burens betoogden in hun gratieverzoek dat De Gage krankzinnig was: *“Een zodanig ontaarde daad, zonder ruzie of vijandigheid, kan slechts volgen uit een vlaag van waanzin of frenesie.”* Hij had bovendien ook vroeger al tekenen van een gestoorde geest getoond.

De Gentse magistraten werden door de Geheime Raad om advies gevraagd, maar gingen met het betoog van de burens niet akkoord. Zij meenden dat De Gage zijn moord vooraf gepland had, *“door het ingheven van den duivel ende uijt eenen boosen wille”*. De Geheime Raad behield die verwijzing naar een duivelse interventie niet, maar concludeerde ook dat de moord met voorbedachte rade gepleegd was. Alleen de landvoogd besliste uiteindelijk dat de zaak gratie verdiende, vanwege de jeugdigheid van de dader, en zette de doodstraf om in een levenslange gevangenschap.

¹⁶ Gijswijt-Hofstra, ‘Witchcraft after the witch-trials’, 116; J. Van Mello, ‘Een geval van hekserij met moord te Geraardsbergen-Onkerzele in 1815’, in: W.P. Dezutter, R. Van de Walle en J. Van Haver (red.), *Volkskunde in Vlaanderen: huldeboek Renaat Van der Linden* (Brugge 1984) 172–175; C. Bronne, ‘Une affaire de sorcellerie en Flandre, en 1815’, *Synthèses. Revue internationale* 12 (1957), 228–240.

Het blijft evenwel opmerkelijk dat de Gentse magistraten zo graag aannamen dat de duivel mensen suggesties kon doen.¹⁸

In de meeste gevallen, en zeker naarmate de eeuw vorderde, ontkenden de autoriteiten echter resoluut bovennatuurlijke invloeden in het dagelijkse leven. Toen in 1772 in Namen beweerd werd dat een aantal kinderen bezeten waren, werd er een exorcist bijgehaald. De voorzitter van de Geheime Raad, Patrice François de Nény, maakte zijn mening daarover meer dan duidelijk: hij laakte de *“zwakke en bijgelovige geesten”*, de *“onwetendheid”* en de *“zogezegde hekserij of demonische bezetenheid”*.¹⁹

In de meeste zaken waarin hekserij werd genoemd, namen magistraten dan ook een sceptische en vaak neerbuigende houding aan. Ze drukten hun verbazing over de goedgelovigheid van de mensen uit. Vooral in de vroege negentiende eeuw kregen ze vaak de steun van een deel van de getuigen, dat ook sceptisch stond tegenover magie. Burens geloofden bijvoorbeeld niet dat Tirions vrouw een heks was en een vriendin van Jeanne Gallet *“verbaasde zich over de zwakheid en goedgelovigheid van haar gezellin, en zei dat die vrouw, die waarzegster, “een oplichtster was”*.

Magie en de mens

Het is tegen die achtergrond van veranderende opvattingen over magie dat we de zaak van Van Eeckhout moeten situeren.

Volgens zijn eigen verhaal werd Van Eeckhout behekst en lieten zijn vrouw en de provoost hem vreselijke daden stellen. Hij werd achtervolgd door demonen, vermoordde een meisje in een poging zich van de beheksing te bevrijden en castreerde zichzelf omdat het leek alsof dat moest.

Daarmee sloot Van Eeckhout zich aan bij een poreus mensbeeld. Volgens die opvatting waren mensen hun eigen lichaam en gedachten niet steeds meester. Verwijzingen naar bezetenheid, zelftranscendentie, zielsreizen en liefdesmagie tonen het wijdverspreide vroegmoderne geloof aan dat individuen hun lichaam konden overstijgen en

¹⁷ Rijksarchief Beveren, *Hof van Assisen Antwerpen*, nr. 1228.

¹⁸ Algemeen Rijksarchief Brussel, *Geheime Raad Oostenrijkse Tijd - Kartons*, nr. 587/A (Philippe De Gage 1760).

¹⁹ H. Hasquin, ‘A propos d’exorcisme au siècle des Lumières. Les réactions d’un fonctionnaire “éclairé”’, in: H. Hasquin (red.), *Magie, sorcellerie, parapsychologie*, 99–105, aldaar 102–103.

dat anderen hun lichaam konden binnendringen of hun gedachten en gevoelens konden beïnvloeden.²⁰

Die opvatting had ook een weerslag op het strafrecht.

Het uitgangspunt van het strafrecht sinds de zestiende eeuw was dat er geen misdaad kon zijn zonder de wil om die daad te begaan. Hoewel invloedrijke rechtsgeleerden van de zestiende eeuw als Wielant en Damhouder het er niet over hadden, was het breed aanvaard dat wie handelde in staat van bezetenheid of beheksing, niet verantwoordelijk was voor zijn of haar handelingen. De enige verantwoordelijke – behalve de duivel – was de heks.²¹

Nog in het midden van de achttiende eeuw vreesde de Spaanse Benedictijn Benito Feijoo geveinsde gevallen van bezetenheid als een van de grootste bedreigingen voor het strafrecht. De praktijk zou immers toelaten dat mensen allerlei vreselijke misdaden begingen zonder dat ze gestraft werden.²²

In de praktijk liep het niet zo'n vaart. Voor zover we weten was er de Zuidelijke Nederlanden geen enkele verdachte die zich wist vrij te pleiten door naar bezetenheid of hekserij te verwijzen. Mensen ernstige misdaden laten plegen leek dan ook de macht van de meeste heksen te boven te gaan.

Het idee dat mensen op bovennatuurlijke wijze konden worden beïnvloed werd in de loop van de achttiende eeuw in veel West-Europese landen steeds meer gecontesteerd. Het individu werd een meer afgesloten geheel.

Dat betekende natuurlijk niet dat iedereen zichzelf altijd in de hand had. Twee interpretaties namen de overhand wanneer mensen gedrag vertoonden dat vroeger als het gevolg van hekserij zou zijn beschouwd. Bij lichte misdrijven werd meestal aan dronkenschap gedacht. Bij zware misdrijven was krankzinnigheid de gangbare interpretatie. Beide verklaringen voor abnormaal gedrag waren niet

nieuw, maar kregen een belangrijkere plaats in het strafrecht van de late achttiende en negentiende eeuw.²³

Niet toevallig waren dat ook de twee alternatieve interpretaties die in de zaak Van Eeckhout aan bod kwamen. Hoewel de mogelijkheid tot magie door velen nog erkend werd, was het steeds meer courant om vreemde handelingen en misdaden zonder motief als waanzin of dronkenschap te zien.

Ook in andere strafzaken van die tijd was dat het geval. In 1771 vermoordde Judocus De Vriese de waard van een herberg in Ingelmunster. Toen hem naar zijn motief gevraagd werd, beweerde hij dat hij er geen had, maar dat hij door duivels geroepen was om het te doen. De magistraten dachten eerder aan jenevermisbruik en verhoorden daarover zonder veel succes getuigen. Een lokale priester verklaarde echter dat De Vriese enkele weken voordien bij hem was gekomen en had verklaard "*dat hij beseten was van de duyvels ende verdoemt was*". Uiteindelijk raakten magistraten en getuigen het erover eens dat De Vriese krankzinnig was en in het dolhuis diende te worden opgesloten.²⁴

Net als bezetenheid of beheksing hadden dronkenschap en krankzinnigheid belangrijke implicaties voor de schuldvraag. In beide gevallen werd immers aanvaard dat individuen zichzelf niet volledig onder controle hadden.

Ook in het nieuwe strafrecht dat na de Franse Revolutie in de Zuidelijke Nederlanden werd ingevoerd bleef het een algemeen principe dat er geen misdrijf was zonder de wil om een misdrijf te begaan.²⁵

In het geval van dronkenschap was de schuldvraag echter ambigu. Hoewel aanvaard werd dat mensen bij zware dronkenschap niet altijd wisten wat ze deden, stelden de meeste rechtsgeleerden hen wel verantwoordelijk voor het feit dat ze dronken waren. Dronkenschap gold vaak eerder als een verzwarende

²⁰ N.Z. Davis, 'Boundaries and the sense of self in sixteenth-century France', in: T.C. Heller en M. Sosna (red.), *Reconstructing individualism: autonomy, individuality and the self in Western thought* (Stanford 1986) 53–75; J.J. Martin, *Myths of Renaissance individualism* (Basingstoke 2004) 5; J. van Gent, *Magic, body and the self in eighteenth-century Sweden* (Leiden 2009) 2.

²¹ B.P. Levack, *The Devil within: possession & exorcism in the Christian West* (New Haven 2013) 196–197; O. Williams, 'Exorcising madness in late Elizabethan England: "The seduction of Arthington" and the criminal culpability of demoniacs', *Journal of British Studies* 47 (2008) 30–52.

²² M. Tausiet, 'From illusion to disenchantment: Feijoo versus the "falsely possessed" in eighteenth-century

Spain', in: O. Davies en W. de Blécourt (red.), *Beyond the witch trials: witchcraft and magic in enlightenment Europe* (Manchester 2004) 45–60.

²³ L. Guignard, *Juger la folie: la folie criminelle devant les Assises au XIXe siècle* (Parijs 2010); S.L. Blumenthal, *Law and the modern mind: consciousness and responsibility in American legal culture* (Cambridge 2016).

²⁴ Rijksarchief Kortrijk, *Oud Stadsarchief Kortrijk*, nr. 8092.

²⁵ 'Intention', in: Philippe-Antoine Merlin (red.), *Répertoire universel et raisonné de jurisprudence* 6 (Parijs 1813) 416–420, aldaar 416.

dan als een verlichtende omstandigheid.²⁶ Indien de jury er echter van overtuigd was dat de verdachte krankzinnig was, dan werd die in principe in vrijheid gesteld. In de praktijk werden gevaarlijke krankzinnigen tot de jaren 1830 toch nog vaak gewoon in gevangenissen opgesloten.²⁷

De toenemende opvatting dat 'bezetenheid' of 'beheksing' in de meeste gevallen een vorm van geestesziekte was, laat haar sporen na op hoe we dergelijke fenomenen vandaag interpreteren. Zelfs zonder veel kennis ter zake is het verleidelijk om de zaak-Van Eeckhout bijvoorbeeld in psychoanalytische termen te interpreteren. Van Eeckhout begon zijn vreemde gedrag te vertonen nadat hij zijn baan verloor en tegen een hoge boete opzag. In de vroege negentiende eeuw kwam net sterk de ideologie op dat een man in staat moest zijn om zijn gezin te onderhouden.²⁸ Toen met andere woorden Van Eeckhouts mannelijkheid niet langer evident was, liep het met hem mis. Zijn vrouw nam samen met een andere man de controle over zijn lichaam over. Het verlies van zijn mannelijkheid vertaalde zich ultiem in zijn zelfcastratie.

Een dergelijke analyse kan ook breder getrokken worden. Het geloof in vrouwelijke hekserij in de vroegmoderne tijd kan verbonden worden met de angst voor vrouwelijke dominantie. Vermeende heksen waren vaak weduwes of onafhankelijke vrouwen, die niet onder controle van een man stonden en de patriarchale orde dreigden te verstoren. Vrouwelijke hekserij werd, ook in deze casus, vooral door mannen besproken.

Castratieangst was een vaak terugkerend thema in de geschiedenis van de hekserij: de heks gaat terug op het archetype van de 'femme castratrice', de vrouw die enerzijds zelf een mannelijke rol opneemt en anderzijds de man letterlijk en figuurlijk ontmannelijkt.²⁹

Vanuit die associatie van magie met vrouwelijke subversie is het niet verbazingwekkend dat Van Eeckhout en sommige getuigen het verlies van zijn mannelijkheid in termen van hekserij begrepen. Zijn gedrag paste in (en, kunnen we veronderstellen, paste zich aan aan) culturele scripts die met hekserij konden worden verbonden.

De teruggang van het geloof in hekserij (bij bepaalde sociale groepen) ging dan ook vaak gepaard met een stabilisering van de genderorde. In de loop van de nieuwe tijd werd de minderwaardige positie van de vrouw ten opzichte van de man steeds duidelijker bestendigd. In de late achttiende eeuw werd een huiselijkheidsideaal steeds meer genaturaliseerd: 'van nature' was de vrouw in de eerste plaats een zorgende moeder. Van zorgende moeders viel weinig te vrezen.³⁰ Als mannen zich vreemd gedroegen, moest de oorzaak daarvan bij henzelf gezocht worden.

Veel hedendaagse historici hoeden zich ervoor dergelijke psychoanalytisch en feministisch geïnspireerde bespiegelingen op het verleden te projecteren. Het doet onrecht aan de vroegmoderne mannen en vrouwen om hun praktijken en opvattingen te interpreteren als vormen van collectieve paranoia of psychose; om magie af te doen als niet meer dan een onbewuste vertaling van patriarchale angst voor vrouwelijke subversie. Magisch geloof als louter waanvoorstellingen, als 'heksenwaan' bestempelen is te reductief. Het doet de complexiteit en eigenheid van het verleden teniet. Het verklaart ook niet waarom ook mannen soms van hekserij verdacht werden.

Toch zijn de inzichten van de psychoanalyse waardevolle instrumenten om het verleden te begrijpen. Het is niet zo gek dat we bij hekserij aan psychische aandoeningen denken. Dat is immers een erfenis van de achttiende en negentiende eeuw. Hekserij was in de casus Van Eeckhout immers niet het dominante interpretatiekader. De meeste getuigen en de rechtbank stuurden erop aan dat Van Eeckhout krankzinnig was.

Hedendaagse psychoanalytische denkkaders kunnen, samen met andere theorieën, ideeën over hekserij aanschouwelijk te maken. Ze kunnen onuitgesproken aannames in het verleden zichtbaar maken.

Ze kunnen ons helpen om te begrijpen hoe beheksing in de achttiende en negentiende eeuw in heksenwaan veranderde.

²⁶ Ibid., 418.

²⁷ L. Guignard, 'La genèse de l'article 64 du code pénal', *Criminocorpus. Revue d'Histoire de la justice, des crimes et des peines*, <https://criminocorpus.revues.org/3215> (geraadpleegd 30 maart 2017).

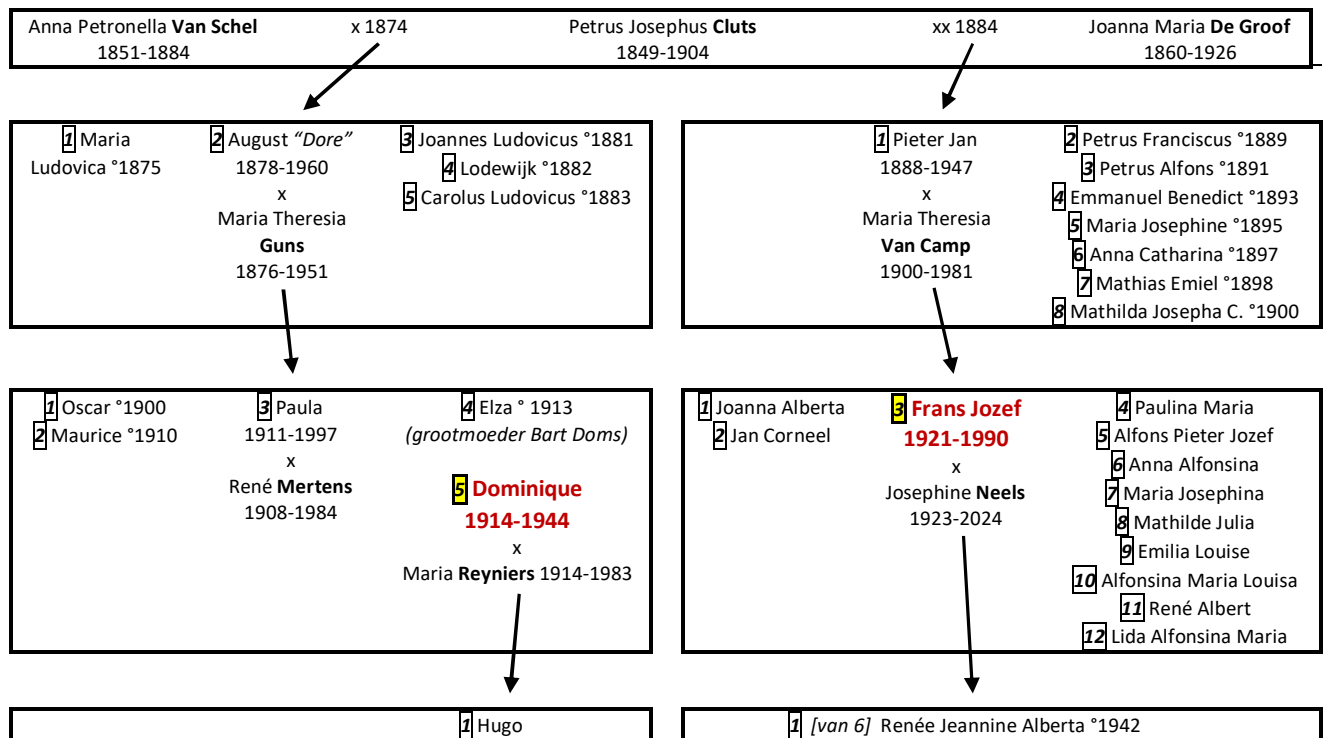
²⁸ J. Tosh, *Manliness and masculinities in nineteenth-century Britain. Essays on gender, family and empire* (Harlow 2005) 36.

²⁹ L. van den Hengel, 'Magie, macht en castratie. De verbeelding van heksen in de vroege 16e eeuw', *Historica* 27:3 (2004), 15–17.

³⁰ D. Wahrman, *The making of the modern self: identity and culture in eighteenth-century England* (New Haven 2004) 13.

DOMINIQUE EN FRANS CLUTS IN WO2

Luk Van den Brande

PRELUDIUM ¹

Wie zijn Dominique 'Domien' Cluts en Frans Cluts?

Ik begin bij Petrus Josephus Cluts ², de grootvader van Dominique en Frans Cluts. Petrus Josephus trouwt twee maal.

August 'Dore' Cluts ³ is het tweede kind uit zijn eerste huwelijk. Gust is onder meer jachtopziener in de bossen van burgemeester Georges t'Kint en zijn vrouw Maria de Villegas de Clercamp. Van 1902 tot 1904 dient hij bij de brandweer van Brussel.

¹ Bron: interview van Josephine Neels door Jef Van den Brande en van Renée Cluts en Agnes Moerenhout (schoondochter van Paula Cluts) door Luk Van den Brande, aangevuld met bronmateriaal van Marc Gillisjans en Bart Doms.

² °05.10.1849 †26.02.1904 Wolvertem, 54 jaar oud, een 1ste keer getrouwd 27.08.1874 te Wolvertem met Anna Petronella Van Schel, Wolvertem, °01.10.1851 †12.08.1884, 32 jaar oud en een 2de keer getrouwd 25.09.1884 te Wolvertem met Joanna Maria De Groof, °26.04.1860 Wolvertem †01.10.1926 Brussel.

Gust trouwt met Maria Theresia Guns uit Erembodegem, die hij waarschijnlijk leert kennen tijdens de jaarlijkse hoppluk daar. In de Patatestraat beginnen ze een drogisterij en het stammenee 'Bij Dore Cluts' ⁴, bekend voor zijn banken rondom de gelagzaal.

'Dore' en 'Marie' krijgen vijf kinderen, namelijk Oscar, alias 'broeder Dominiek', Maurice, Paula, Elza en Dominique ⁵.

Paula zal een rol spelen in mijn boek 'Nerom', als de vrouw van René Mertens, de uitbater van het alom gekende stammenee 'bij Mettes', waar Gust in de tweede helft van 1950 ook een viertal maanden is gedomicilieerd.

³ °23.11.1878 Wolvertem †19.12.1960 Nieuwenrode, door Renée 'nonkel Dore' genoemd, getrouwd met Maria Theresia Guns °12.09.1876 Erembodegem †01.12.1951 Nieuwenrode. Naast 1ste Maria Ludovica, 2de Louis en 4de Lodewijk.

⁴ Later beter bekend als restaurant 't Duvelke'.

⁵ °05.06.1914 Westrode †12.12.1944 Neuengamme-Hamburg Duitsland, 30 jaar oud, getrouwd met Maria Reyniers en vader van Hugo, die na de executie van zijn vader wordt geboren.

Uiterst rechts staat August Cluts en in het midden, met een staand kind voor zich, staat zijn vrouw Maria Guns, met rechts ervan, haar zoon Maurice. Links van August staan v.l.n.r. hun kinderen Oscar (broeder Dominiek), Elza en Dominique. Uiterst links staat hun andere dochter Paula. De dames links en rechts van Maria Guns en de twee jongste kinderen zijn onbekend. De foto is meer dan waarschijnlijk genomen aan hun café in de Patatestraat in Westrode, later gekend als 'Het Duvelke'. – foto: Willy Kerremans.

Hij wil zijn dochter en schoonzoon onder de best mogelijke omstandigheden op weg helpen. Gust houdt ervan om de mensen beet te nemen. Het verhaal gaat dat hij een naaister, die langskomt voor een nieuwe naald, wijsmaakt dat hij de oude zal repareren. Hij geeft haar vervolgens voor die prijs gewoon een nieuwe naald. Naar 't schijnt noemen ze hem ook al eens 'Dore de leugenaar'.

Uit het tweede huwelijk van Petrus Josephus Cluts volgen nog acht kinderen, waarvan de eerstgeborene, Petrus Joannes, de tien jaar jongere halfbroer van August is. Petrus Joannes trouwt met Maria Theresia Van Camp en ze krijgen twaalf kinderen, waarvan Frans Cluts de derde van het gezin is.

Frans Cluts is dus de zeven jaar jongere kozijn van Dominique.

Dominique woont in de Boskantstraat 30, op het kruispunt met Patatestraat, en is getrouwd met Maria Reyniers⁶. Ze krijgen een zoon.

⁶ ° Londerzeel 25.05.1914, †Wolvertem 25.11.1983 (begraven in Londerzeel), getrouwd op 03.10.1938 met Dominique Cluts.

DOMINIQUE CLUTS

Stalag VI B Versen

Slachter Dominique Cluts zit in het verzet. Meer specifiek, hij is detachementscommandant van het Geheim Leger en opereert in de 'Sabotagegroep IVe zone, le Battalion, 4e Compagnie'.

In het stammenee van zijn ouders maakt hij gebruik van een clandestiene drukpers om ondergronds verzetspamfletten en sluikblaadjes zoals 'De Klaroen' te produceren.

Hij verstopt zijn drukpers onder een hooiberg. Errond staan vier palen met ertussen een metalen dak dat hij met katrollen omhoog kan takelen.

Doordat er steeds kinderen in die buurt spelen, zijn de Duitsers daar nooit echt gaan zoeken.

Dominique is zeer voorzichtig en komt nog slechts sporadisch naar zijn huis in de Boskantstraat.

*Dominique
Cluts.*

Toch verklikt een buurtbewoner, gedreven door jaloezie of collaboratie, Dominique.⁷

Op één van de sporadische avonden dat hij thuis is, omsingelen de Duitsers zijn huis dat ze met schijnwerpers verlichten.

Zijn moeder, die slechts 200 meter daar vandaan woont, ziet hoe haar zoon nog via het dak probeert te vluchten. Maar het is tevergeefs.

De Duitsers pakken hem op 27.07.1944 op en brengen hem als politiek gevangene over naar het concentratiekamp Breendonk.

In augustus 1944, kort voor de bevrijding wordt hij van Breendonk overgebracht naar de gevangenis in Antwerpen en vandaar naar Duitsland.

Hij komt terecht in het concentratiekamp nr. 927 van Versen-bij-Meppen, ook wel bekend als '*Kamp IX Versen*' of '*Stalag VI B Versen*'.

Versen ligt aan de Eems, vlak bij de grens met Nederland. Dit kamp functioneert vanaf 1944 als een buitenkamp van Neuengamme nabij Hamburg. In dit kamp moet hij onder de meest erbarmelijke omstandigheden dwangarbeid verrichten.

Eén maand na de aanhouding van Dominique, meer precies op 28.08.1944, geeft Hitler het bevel tot de aanleg van de Friesenwall, onderdeel van de Atlantikwall, die de Duitse Noordzeekust vanaf de Nederlandse grens tot aan Denemarken moet versterken.

De Friesenwall moet bestaan uit loopgraven en schuilplaatsen direct aan de zeedijk, verder landinwaarts aangevuld met twee gepantserde loopgraven van vijf meter breed en vier meter diep. Voor de bouw werden 22.000 krijgsgevangenen ingezet, waaronder 6.000 gevangenen uit het concentratiekamp van Neuengamme.

Dominique behoort tot een groep van duizenden krijgsgevangenen die vanuit het nazikamp Neuengamme naar het buitenkamp Meppen-Versen worden overgebracht.

Van zonsopgang tot zonsondergang werkt hij onder erbarmelijke omstandigheden aan de Friesenwall.

Hij moet in de aanhoudende regen van de herfst van 1944 twaalf uur per dag, zeven dagen per week zware, natte kleigrond verplaatsen.

*Krijgsgevangenen
graven de
antitankgracht voor
de Friesenwall
– tekening Ingmar S.
– website OM online.*

⁷ Volgens de achterklap uit de omgeving zou de vrouw die hem heeft verraden, spijt hebben gekregen van wat ze heeft gedaan. Ze zou in de kerk van Westrode zelfmoord hebben gepleegd door een kogel door haar hoofd te schieten. Ten gevolge daarvan zou Pastoor Raeymakers

de kerk van Westrode opnieuw hebben moeten inwijden. Noch Bart Doms, noch ik, hebben daarvan iets teruggevonden, dat lijkt dus heel onwaarschijnlijk. Andere roddels vertellen dat de verklikster familie van Dominique was... iets waar evenmin grond voor bestaat.

Emslandlager IX Versen (stolperstenengroenlo.nl).

H. Hart van Jezus, bescherm België.

†
VROOM AANDENKEN VAN
Mijnheer Dominique CLUTS

echtgenoot van
Mevrouw Maria REIJNIERS
 Lid van de broederschap van O. L. V. van Ged. Bijstand
 Lid van de Fanfare "De Eendracht"
Detachements - Commandant van het Geheim-
Leger: Sabotagegroep IVe Zone, Ie Bat. 4e Comp.
 geboren te Westrode (Wolvertem) den 5 Juni 1914
 heldhaftig den marteldood gestorven in het nazitucht-
 kamp van Neuengamme-Hamburg, den 12 December 1944.

Zijn Koning, zijn Volk, zijn Land, had hij hartelijk lief.

Gedenk o Heer, uw dienaar Dominique, die zijn Volk en land zoo zeer heeft bemind dat hij alles wat hem duurbaar was: zijn gelukkig huisgezin, zijn jeugd, zijn vrijheid en zijn leven, heldhaftig geofferd heeft om ons uit het slavenjuk te verlossen.

Edele strijder voor het Vaderland, koene strijder ook voor Uwe glorie, strijder tot den laatsten ademtucht vol heldenmoed en offergeest, zoo blijve hij voortleven in ons aller geest, ons aller hart, ons aller dankbare liefde.

Onmachtig hem naar verdienste te loonen, te danken en te eeren, bidden wij U, Heer Jezus, hem de zoo heldhaftig verdiende gloriekroon te schenken. Geef dat zijn bloedig levensoffer gedij tot vrede en voorspoed voor het Vaderland. En Gij, Moeder van smarten, schenk milde troost aan zijn teerbeminte vrouw, zijn geliefd zoonje Hugo; schenk sterkte en fiere berusting aan zijn ouders, verwanten en vrienden.

Beminte echtgenoot en zoonje, ik dank U en de goede God voor de gelukkige jaren samen doorgebracht. Duurbare vader en moeder, mijn eerwaarde broeder, broers, zusters, schoonzuster en gij allen mijn verwanten, vrienden en makkers, gedenkt u mijner in uwe gebeden. Eens zien wij elkaar vreugdevol weder in de woon van den eeuwigen Vader.

En gij, mijn Eerwaarde broeder, gedenk U mijner in uw stil en vroom gebed.

Strijdmakkers, in al uw daden en gedachten gedenkt ons ideaal, ons offer. Onze eer heet trouw!

Maria, Koningin der Martelaren, bid voor ons.

Geef hem, Heer, de kroon der gerechtigheid.

Pijnlijk droef was zijn heengaan naar 't Eeuwig Vaderland, doch Uw aanwezigheid bij dezen dienst, Uw talloze blijken van genegenheid waren voor:

de familiën Cluts, Reijniers, Guns en De Maeyer een ware troost en een opbeuring. Zij betuigen Ued. hun diepgevoelden dank.

André De Vroede, koster, Londerzeel St. Joz.

De weinige overlevers omschrijven het kamp als volgt:

Slechte of geen voeding, slechte huisvesting, zeer lange werkdagen, onvoldoende kleding, onvoldoende sanitaire voorzieningen en 'die eeuwige regen. Wij hadden van 16 november 1944 tot medio januari 1945 'geen droge draad' aan ons lijf.

Van september tot december sterven honderden gevangenen aan uitputting, onderkoeling en ziekte. Ook de kampbewakers laten zich niet onbetuigd. Ze gebruiken voortdurend geweld, intimidatie en mishandeling.

Omdat er vanuit Duitsland geen nieuws komt over de toestand van Dominique, steekt zijn zuster Elza een novenaar aan in het kapelletje van O.L.V.-Troosteres der bedrukten in de Kapelstraat in haar woonplaats Nieuwenrode.

Tevergeefs, want op de negende dag komt het jammerlijke nieuws dat Dominique ook niet aan het wrede einde in het concentratiekamp is ontsnapt.

Op 12.12.1944, drie maanden na de bevrijding van onze streken, overlijdt hij op 30-jarige leeftijd in het concentratiekamp van Neuengamme, ver van zijn geliefden.

Autopsie suggereert dat hij is omgebracht door een nekschot. Het is des te triestiger, omdat zijn offer zinloos is geweest, want de Duitsers gaan ten onder voordat de werken aan de Friesenwall voltooid zijn.

En met dat bericht is ook alle hoop op zijn veilige terugkeer verdwenen.

De executie van Dominique komt zwaar aan bij zijn vrouw Maria Reyniers en hun zoontje.

Onmiddellijk worden ze omringd door alle mogelijke steun. Zo is er de Merchtemse vriendenkring 'Konger' van het Geheim Leger dat op 12 augustus 1945 er bij het gemeentebestuur op aandringt om de 'beloofde' 900 kg steenkool voor de aanstaande winterperiode te leveren.

Op 27.08.1945 wordt in de kerk van Westrode een lijkdienst ⁸ gehouden voor 'den politieken gevangene Dominicus Cluts, die de marteldood heeft onderstaan'.

⁸ Zonder lijk, want blijktbaar is zijn lichaam op dat moment spoorloos.

Gelukkig kan Maria zich herpakken en op 25.05.1947 hertrouwt ze met Hendrik Seghers. ⁹ Waarschijnlijk heeft Hendrik zijn stiefzoon erkend bij hun huwelijk en kreeg hij zo zijn dubbele achternaam 'Cluts-Seghers'.

Om zijn vader te eren geeft hij vervolgens zijn eigen zoon ook de naam Dominique mee.

Gedenksteen in de gevel van het huis van Dominique Cluts in de Patatestraat 30 in Westrode. (huidig huisnr. 88) – foto 25.07.2018.

Negen jaar later

Pas negen jaar na het overlijden van Dominique Cluts ontvangt het gemeentebestuur het bericht dat zijn stoffelijk overschot is gevonden en geïdentificeerd. Op 2 september brengt burgemeester Jacques t'Kint zijn vader August op de hoogte, die dan bij zijn dochter Elza in de Kapelstraat in Nieuwenrode woont.

Zijn resten worden gerepatrieerd en komen op zaterdag 05.09.1953 rond elf uur op het gemeentehuis aan.

Het gemeentebestuur organiseert 'op zondag 06.09.1953 om 9u15 stipt een waardige ceremonie op het gemeenteplein van Wolvertem'.

t'Kint nodigt de muziekmaatschappijen, de schepenen en gemeenteraadsleden, de schoolhoofden met het onderwijzend personeel en een vertegenwoordiging van leerlingen van de hoogste klassen, de 'verbroedering van het 3e jagers te voet' en de militaire bevelhebber van de provincie Brabant, gekazerneerd in Etterbeek, uit om Dominique te herdenken en hem zijn laatste rustplaats te geven op het kerkhof van Wolvertem. Het graf krijgt nr. 173.

⁹ °Wolvertem 17.10.1923, †06.04.1999.

Een delegatie van oorlogsveteranen uit Imde, beladen met ere tekens, staat met hun vaandels rond de lijkbaar opgesteld.

Opschrift op het graf.

Wolvertem-Westrode

Ontroerende hulde aan Dominique Cluts. — Maandag l. l., 27^a dezer, had hier een rouwdienst plaats ter nagedachtenis van Mr. Dominique Cluts, echtgenoot van Mevr. Maria Reyniers, politiek gevangene, den marteldood gestorven in een concentratiekamp in Duitschland.

gestorven in een concentratiekamp in Duitschland.

Voorafgegaan van een afdeeling soldaten, de schoolkinderen groepen van den weerstand, vaderlandslievende vereenigingen en gevolgd door honderden kennissen en vrienden, werd de rouwende familie van den betreurden afluivige ter kerke geleid, terwijl de Fanfare « De Eendracht » treurmarschen speelde.

derlandslievende vereenigingen en gevolgd door honderden kennissen en vrienden, werd de rouwende familie van den betreurden afluivige ter kerke geleid, terwijl de Fanfare « De Eendracht » treurmarschen speelde.

Uit Dorp en Steê.

Wolvertem-Westrode

In memoriam Dominique Cluts,
politiek gevangene.

Als lid van het „Geheim Leger“
In de gemeente Londerzeel,
Werd Domien dok aangehouden
En werd dus lijden ook zijn deel.

Moedig heeft hij 't kruis gedragen,
Trots bange smart, honger en wee,
Samen met veel slavenbroeders,
Die zoo verlangden naar den vree.

Uit liefde voor ons verdrukt volk
En door het lijden overmand,
Stierf hij moedig, maar verlaten,
Voor de vrijheid van 't Vaderland.

Voor dat huisje, waar zijn kindje
Veel voor vader heeft gebeden;
En zijn vrouw om zijn weghaling
Zorg en kommer heeft geleden.

In de gruwe folterkampen
Van het duivelsch gestapoland.
Leed hij hard naar ziel en lichaam
Voor zijn beproefde Belgenland.

Neuengamme in 't beulenland
Bergt zijn stoffelijk overschot;
Maar zijn heldenziel troont thans rein
Hierboven, bij den goeden God.

Dominique, uw Wolvertem
Heeft uw dood reeds plechtig herdacht,
Gij leeft voort in onze zielen
En bij het dankbaar nageslacht.

Nooit ziet ge nog uw dorpje weer,
Maar gebeiteld blijft steeds uw naam,
Op den steen aan het gemeentehuis,
Voor uw heldenfeit eeuwig staan.

Zijn kruisje op het kerkhof hier,
Zal als een toonbeeld blijven staan
Voor alle Westrodenaren,
Die zijn offer hebben verstaan.

Dat plekje grond blijft ons heilig
Om zijn jeugdig vergoten bloed,
Dat hij fier gaf, om 't Vaderland
Te bevrijden van 't nazigebroed.

Vrouw en kindje, vader en moeder,
Zusters, broeders van dezen telg:
Gezegend blijft 't levensoffer
Van uw Domien, den dapp'ren Belg.

Hugo lief, zoontje van den held,
Bij moederken in 't vaderhuis:
Gedenk hem steeds, tot troost van haar,
Die moedig draagt haar smartenkruis.

Verachting heel de wereld door
Voor de gruwelen van den Pruis
Wij.... vergeven nog die lafaards,
Door onz' liefde voor Kristus' Kruis

Gegroet, o koene dorpsgenoot,
Gij werdt door de molten gekneld,
Maar uw naam blijft hier in eere
Nu Hitler toch is neergeveld.

Hulde aan allen die vielen,
Ver op het roemrijk veld van eer
Voor 't landeken vol rouw en klacht,
Gelijk onz' helden van weleer.

J.V.B.

Ook in de pers verschenen toen aangrijpende eerbetuigingen.

FRANS CLUTS ¹⁰

Frans Cluts.

Dwargarbeid in WO2

Operatie Barbarossa, de codenaam voor de Duitse invasie in de Sovjet-Unie, met als doel het communisme te vernietigen, gaat van start op 22.06.1941.

Aanvankelijk boeken de Duitsers snelle successen. Ze dringen diep door in vijandelijk gebied en brengen het Rode Leger zware verliezen toe.

Maar dan slaat het noodlot toe. De winter van 1941-1942 is meedogenloos en de Duitse troepen zitten vast in de ijzige Russische steppen. Hun bevoorradingslijnen zijn te lang geworden en breken af. De Duitsers kunnen namelijk geen gebruik maken van de Russische spoorlijnen, want hun breedte wijkt af van de Europese standaard.

Duizenden soldaten blijven hulpeloos achter zonder wapens, munitie, warme kleding, voertuigen, en andere levensnoodzakelijke uitrusting, vastgevroren in de sneeuw.

In een wanhopige poging om hun troepen te bevoorraden, beseffen de Duitsers dat ze betere verbindingsmogelijkheden nodig hebben. Spoorlijnen moeten worden aangelegd en daarvoor zijn arbeiders en sporen nodig.

¹⁰ Frans 'Snoek' Jozef Cluts °09.06.1921 Wolvertem †20.02.1990 Vilvoorde, 68 jaar oud, getrouwd met Josephine Neels, °08.04.1923 Schaarbeek †20.02.2024 Wolvertem, bijna 101 jaar oud.

¹¹ Petrus Joannes Cluts, Wolvertem °03.01.1888 †03.05.1947, 59 jaar oud, getrouwd met Maria Theresia Van Camp, °23.03.1900 Boom †11.02.1981 Wolvertem, 80 jaar oud.

¹² Waar momenteel het tenniscentrum 'De Berken' zich bevindt. Tijdens de oorlog van Korea in 1952 wordt het

In de bezette gebieden, waaronder Wolvertem, worden mensen opgeëist om als dwangarbeiders aan deze levenslijnen te bouwen.

Terwijl sommigen proberen te ontsnappen en onderduiken, worden anderen gedwongen om in barre omstandigheden te werken aan de spoorlijnen die de Duitse oorlogsmachine draaiende moeten houden.

In Wolvertem ontdekken de Duitsers een unieke spoorlijn. Deze lijn, oorspronkelijk aangelegd voor de Wereldtentoonstelling van 1935, loopt van Londerzeel tot de Romeinsesteenweg in Brussel.

Dit spoor heeft drie rails. De buitenste zijn voor de trein, terwijl de middelste door de tram worden gebruikt. De Duitsers zien dit als een kans en bevelen dwangarbeiders om de buitenste rails op te breken. Deze rails worden vervolgens naar Duitsland gebracht, waar ze dienen voor de aanleg van een spoorlijn richting Stalingrad in Rusland.

Petrus Johannes Cluts en Maria Theresia Van Camp.

Ook in Wolvertem zoeken de Duitsers dwangarbeiders om die spoorstaven te plaatsen. Eén van hen is de prille twintiger Frans Cluts.

Zijn ouders, Petrus Joannes Cluts en Maria Theresia Van Camp ¹¹, baten een stamenee uit in de Patatestraat, rechtover de Boskantstraat ¹².

Frans is echter ondergedoken om te ontsnappen aan de verplichte tewerkstelling voor de Duitse bezetter.

De Sipo-SD ¹³ staat om de haverklap voor de deur van zijn ouders, wat hun leven ondraaglijk maakt.

stammenee herdoopt tot 'In Korea'. In die tijd waren daar huwbare dochters en nichten. Er werd gesproken van de "18 billeskes". Het bier kwam van de brouwerij 'De Hert' uit Kobbegem. Het was bier van hoge gisting "Hert-ale", de Pils 'Kob' en geuze en kriel. Het werd geleverd door melkboer en biersteker Jan Buggenhout (1908-1975) uit Westrode. Bron: tijdschrift Berla nr. 95.

¹³ De SiPo (Sicherheitspolizei) en SD (de geheime inlichtingendienst, Sicherheitsdienst) vormden samen het apparaat van de Duitse politieke recherche.

Frans Cluts.

Normaal is vooral de Feldgendarmerie ¹⁴ bevoegd voor de arrestatie van onderduikers, maar omdat er vermoedens zijn dat Frans, net als zijn kozijn Dominique, in het verzet zit, komt de Sipo-SD in actie, aangezien verzetsactiviteiten zwaarder doorwegen dan onderduiken.

Ten huize Cluts bevindt zich inderdaad een verzamelplaats van leden van de Witte Brigade. Bovendien is er achter balen stro een verstoppplaats voor bemanningsleden van neergeschoten vliegtuigen ingericht.

Petrus Joannes is bang om zelf opgepakt te worden als ze de schuilplaats en verzetsdaden ontdekken. Ten einde raad smeekt hij Frans om zich te melden. Zo geschiedt en Frans geeft zich op als werkvrijwilliger.

Frans Van den Brande, de oorlogsburgemeester van Wolvertem, weet niet wat er zich achter de gesloten deuren afspeelt en probeert tevergeefs de deportatie van Frans te voorkomen.

Frans Cluts wordt overgebracht naar de fabriek van Rudolf Rautenbach in Solingen, in de buurt van Düsseldorf, waar aluminium onderdelen voor de Luftwaffe worden gefabriceerd.

Hij wordt in kleine, maffe barakken zonder voldoende voorzieningen opgesloten.

Frans werkt daar onder extreem primitieve omstandigheden als dwangarbeider voor de Deutsche Reichsbahn.

Het kan nog slechter: kort daarna wordt Frans naar Polen gestuurd om als spoorarbeider te werken aan de lijn van Duitsland naar Rusland.

En nog is het einde van zijn ellende niet in zicht. De situatie aan het front verslechtert voor de Duitsers zienderogen. Duizenden soldaten sneuvelen op de Russische steppen.

Spoorarbeider Frans krijgt tegen zijn wil een uniform aangetrokken en een geweer in de hand geduwd. Zonder voorbereiding bevindt hij zich plotseling als frontsoldaat midden in de vuurlinie, vechtend voor zijn leven.

Zonder het te willen wordt hij nu als een oostfrontstrijder, dus als collaborateur beschouwd.

- 197 -				
LIJST DER BELGISCHE ARBEIDERS VAN DE FIRMA R. RAUTENBACH				
TE SOLINGEN, Beethovenstr.				
NR.	Naam en Voornamen	Gebaortedatum en -plaats.	Aankomst	Lohn
15	CLUTS, François	9.6.21 Wolvertem	15.4.44	Kroonprinsenstr. 125.-

Frans Cluts op de personeelslijst van de nazifabriek in de Kroonprinsenstraat 125 in Solingen, eigendom van Rudolf Rautenbach en met zetel in de Beethovenstraat in Solingen.

¹⁴ De Duitse militaire politie die de discipline en veiligheid van de bezettingstroepen waarborgt en toeziet op de naleving van door het civiel bestuur van de bezetter

opgelegde verordeningen. In opdracht van de militaire autoriteiten kan deze politiedienst personen arresteren.

Vanuit het front schrijft Frans zijn belevenissen aan zijn vrouw.

Postmeester Janssens, een lid van de Witte Brigade, ontdekt zijn brieven die via Duitsland worden bezorgd. Hij opent de brieven, leest ze en plakt ze weer dicht. Voor de postmeester is Frans niet langer een opgeëiste dwangarbeider, maar een collaborateur die met de vijand meevecht. Hij vergeet Frans' naam niet. *'Vroeg of laat zal hij moeten weerkeren en dan zal hij zijn verdiende straf niet ontlopen'*, denkt hij.

Niet lang daarna raakt Frans gewond. Hij krijgt een kogel in zijn knie en wordt naar een ziekenhuis in Duitsland overgebracht.

Op 6 juni 1944, D-Day, landen de geallieerden op de stranden van Normandië. Deze grootschalige invasie markeert het begin van het einde voor de Duitse bezetting in Europa. De geallieerde troepen rukken snel op en bevrijden stad na stad.

De Duitsers zien de bui hangen en manen de Belgische collaborateurs aan om een veilig onderkomen te zoeken in Duitsland. Het moet snel gaan.

Josephine, die inmiddels in 1942 is bevallen van hun dochter Renée Jeannine Alberta, krijgt het bevel om de volgende dag om negen uur in het station van Schaarbeek de trein naar Duitsland te nemen, waar ze in een opvanghuis voor vrouwen terechtkomt. Hun dochter Renée blijft achter bij haar meter *'moeki'* Maria Theresia Van Camp. Renée is immers voor haar grootouders de garantie dat hun zoon en schoondochter naar België terugkomen.

Vanaf zijn ziekbed verneemt Frans dat zijn vrouw zich ondertussen ook in Duitsland bevindt en besluit te deserteren.

Daar hij vanzelfsprekend niet welkom is in het vrouwenopvanghuis, krijgt het herenigd gezin onderdak bij de burgemeester van een kleine Duitse gemeente.

Op 8 mei 1945 capituleren de Duitsers.

Frans en Josephine besluiten terug te keren naar België. Wonder boven wonder slagen ze daarin. Josephine neemt de trein, maar omdat deze overvol is, kan Frans niet mee. Kinderen en vrouwen eerst! Frans trekt echter zijn plan en is zelfs voor Josephine thuis.

Josephine Neels.

In België beleven ze een hartverwarmende hereniging met hun dochter Renée.

Gezien de perceptie tegenover mensen die in Duitsland in de oorlogsindustrie zijn tewerkgesteld, ook al waren ze opgeëist en hadden ze geen keuze, besluiten ze opnieuw onder te duiken.

Nu zijn het niet meer de Duitsers die hem zoeken, maar de Belgische gerechtelijke instanties.

Frans en Josephine kunnen dat niet blijven volhouden.

Het is geen leven, zeker niet met een kind in huis. Hun vriend des huizes, veldwachter Jules De Ridder¹⁵, kan het niet langer aanzien en raadt Frans aan om weer onder de mensen te komen.

Frans voegt de daad bij het woord en gaat af en toe met Jules een pint drinken.

Maar dan komt de aap uit de mouw. De postmeester is hem inderdaad niet vergeten. Hij verwittigt de Belgische instanties.

Ze arresteren Frans en na tussenstops in de gevangenissen van het Klein Kasteeltje en Sint-Gillis, belandt hij in Beverlo, waar hij als gevangene wordt ingeschakeld in het herstel van de Belgische infrastructuur, meer specifiek in het aanleggen van asfaltwegen.

¹⁵ Jules Frans De Ridder, °Dworp 20.09.1912, †Wolvertem 26.05.1948, getrouwd met Bertha Maria

Van den Brande, een nicht van mijn vader, °Wolvertem 09.05.1920, †05.10.2020, 100 jaar oud.

*Achiel
Van
Acker.*

Eerste minister Achiel Van Acker speelt na de tweede wereldoorlog een belangrijke rol in de repressie van collaborateurs.

Eén van de maatregelen die hij neemt, is het inzetten van gevangenen voor zwaar werk in de steenkoolmijnen. Onder andere vandaar zijn bijnaam 'Achiel Charbon'. Door de vele oorlogsslachtoffers is er immers een tekort aan reguliere mijnarbeiders. Bovendien ontlasten ze zo de gevangenen en is het een begin van boetedoening en rehabilitatie voor zij die heulden met de Duitsers. En voor de gevangene zelf biedt dat systeem strafvermindering en een nuttige bezigheid in plaats van lange dagen van ledigheid in een te kleine bedompte, overvolle gevangenis, door te brengen. En ze kunnen er bovendien ook nog wat verdienen.

Frans Cluts geeft zich op als vrijwilliger voor deze opportuniteit en vertrekt naar Winterslag. Overdag werkt hij in de steenkoolmijn, 's nachts zit hij in de gevangenis.

Josephine en hun dochtertje Renée verhuizen ook naar Limburg en trekken in bij 'Stovejef'¹⁶.

Pittig detail, Renée wordt als vijfjarige ingeschakeld als smokkelaar. Meisjes van vijf jaar worden immers niet gefouilleerd. Er worden verborgen zakken in haar onderkleedje genaaid, waarin vooral brieven en foto's worden verstopt.

Wanneer Frans zijn straf heeft uitgezeten, krijgt hij de kans om als gewone mijnwerker aan de slag te blijven.

Het werk biedt hem een goed loon en royale rantsoenen steenkool, wat in die tijd zeer waardevol is.

Toch voelen Frans en Josephine zich niet thuis in Limburg. De herinneringen aan de oorlog en de moeilijke omstandigheden drukken zwaar op hen.

¹⁶ "Stovejef" is de bijnaam van Joannes Jozef Albertus Olaerts (1914 - 1990), een Belgisch politicus voor het VNV en vervolgens de Volksunie. Hij wordt bij de repressie veroordeeld tot twaalf jaar hechtenis voor

Bovendien speelt zijn knie op door de gevolgen van de oorlogskwetsuur. Ze verlangen ernaar om terug te keren naar Wolvertem.

Eenmaal terug in Wolvertem, hervatten Frans en zijn gezin hun leven.

Na de geboorte van hun eerste dochter, Renée, worden ze gezegend met een zoon, die ten gevolge van de perikelen pas veertien jaar later het levenslicht ziet. Daarna krijgen ze nog drie zonen en als laatste, drieëntwintig jaar na Renée, volgt opnieuw een dochter.

Josephine bereikt uiteindelijk de indrukwekkende leeftijd van bijna honderd en één jaar.

Jozef 'Stovejef' Olaerts.

POSTLUDIUM

De verhalen van Dominique en Frans Cluts zijn rauw en onmenselijk.

Het zijn geen helden, maar gewone mannen die in de helse dagen van WO2 tot het uiterste worden gedwongen. Ze blijven onvermoeibaar vechten onder verraad, dwangarbeid en bittere kou. Dominique betaalt het hoogste offer.

Hun levens tonen dat vrijheid altijd zijn tol eist.

politieke collaboratie. Hij zit daarvoor van 1944 tot 1949 in de gevangenis. Na zijn vrijlating begint hij een bloeiende handel in kachels, wat hem die bijnaam "Stovejef" oplevert.

Oud-Meise had enkele burgemeesters die tot ver buiten de gemeente bekendheid genoten, en eentje daarvan was Henri Van Dievoet, een botanicus die zich onder andere sterk toedeed op de veredeling van planten. Waar hij tot nu vooral door gekend is, is de appelsoort die zijn naam kreeg als waardering voor zijn werk op het vlak van gewasverbetering. Vrij algemeen wordt “automatisch” verondersteld dat hijzelf dan die variëteit kweekte, maar het blijkt een Russisch – Poperings verhaal te zijn dat er achter zit... In het blad “Aan de Schreve” van de kring voor heemkunde van Poperinge en omstreken verscheen begin dit jaar (maart 2025, jrg. 55, nr. 1, blz 15 – 21) een uitgebreid artikel hierover. We vroegen en kregen snel en welwillend de toestemming van zowel de auteurs als de uitgever om dit over te nemen, waarvoor onze dank.

President van Dievoet

Ludo Royen
Isabel Decrock

In het voor- en najaar van 2023 brachten we met Heemkring Aan de Schreve een bezoek aan het Kasteeldomein 't Couthof in Proven. Hans Vandenbroucke loodste ons via een vertelwandeling door het domein. We konden op die manier een restant van de boomgaard bewonderen.

De vraag naar welke fruitbomen er op heden nog staan en wat dit ooit moet zijn geweest, bracht me tot een uitzonderlijk verhaal van Camille De Clercq, fruitzaaiër uit het begin van de 20ste eeuw.

Een appelboom President Van Dievoet in bloei [© Boomgaardenstichting].

Camille De Clercq, enig teruggevonden portret.

[© La Tribune Horticole]

Camille De Clercq

Van 1780 tot in 1885 had België gerenommeerde fruitzaaiers, zoals Hardenpont, Esperen, Van Mons, Bivort, Gregoire, De Jonghe, de Bisseau, Gilbert,...

Hun mooie aanwinsten hebben zich over heel Europa verspreid. Vanaf dan waren het vooral de Franse zaaiers, zoals Baltet, Sannier, Poitevin, Boisbunel,... die de fakkel overnamen.

Omstreeks 1910 probeerden enkele illustere Belgen, zoals Lefebvre, postbode in Jumet en Camille De Clercq, die een tijd in Poperinge leefde, de draad van hun voorouders terug op te nemen en produceerden enkele waardevolle variëteiten.

Deze laatste was een onvermoeibaar zaaiër die ons meerdere goede variëteiten van appel, peer en aardbei heeft bezorgd.

Camille De Clercq werd geboren in Pouques (Poeke), een dorp in de provincie Oost-Vlaanderen op 18 juli 1850. Vanaf zijn prille jeugd was hij een harde werker die zich hartstochtelijk op de tuinbouw stortte. Hij volgde de cursussen van Frédéric Burvenich in Gent en Ruiselede en de peren werden zijn lievelingsonderwerp. Hij hield zich volhardend bezig met de studie van de collecties van de burggraaf van Nieuwpoort (het gaat hier om burggraaf Alfred de Preud'homme d'Hailly de Nieuport) en van Louis Hulin, dokter in Lotenhulle, twee vermaarde amateurs.

Hij was tevens een regelmatig bezoeker van de collecties van de heren de Kerchove d'Ousselghem en de Kerchove d'Exaerde, wonende te Bellem.¹

Op 30-jarige leeftijd had hij een omvangrijke kennis van de peervariëteiten die omstreeks 1880 voorkwamen. In 1875 behaalde hij zijn diploma boomteeltkunde en kwam als tuinman in dienst bij M. de Patyn in Voormezele. Daar won hij zijn eerste aardbeivariëteit uit een kruising van Louis Vilmorin met Marguerite Lebreton. Drie buitengewone variëteiten werden door hem in de handel gebracht; Mad. Fréd. Burvenich, Triomphe de Voormezele en Mademoiselle de Patyn.

Vervolgens lanceerde hij andere aanwinsten die furore maakten.

In 1886 werd hij tuinman bij baron Mazeman in Proven, waar hij zijn eerste peervariëteiten bekwam. Marie-Louise de Vève, Beurré Judith De Clercq, Louis Paras, Antoine Kort, allen uitstekende variëteiten van eerste kwaliteit

In 1890 vestigde hij zich in Poperinge als boomkweker en ging hij verder met het zaaien van fruitvariëteiten. Hij bekwam nog goede nieuwigheden van nectarines, perziken en druiven. Hij was ook een der eersten om vruchten in te zakken, wat hij reeds in 1895 deed.

Henri Van Dievoet, in *La Tribune Horticole*,
Volume 5, 3 december 1910.

¹ De huidige eigenaar, baron Amaury de Crombrugghe de Picquendaale, heeft enkele jaren terug de boomgaard

opnieuw aangeplant. De voormalige fruitbomen waren alle afgestorven.

Hofbouw gesticht in 1891, van Cam. DECLERCQ,

Gediplomeerde Boomteeltkundige,
TE POPERINGHE, (bij de Statie).

Biedt aan groote hoeveelheid gesneden
doornen voor hagen (schoone kloeke planten)
alsook kastanje planten. — Genadige prijzen.

Alle slag van peerboomen in alle vormen.

Appelboomen laag en hoogstammige. —

Perzikboomen voor muren en op stam. —

Abrikoosboomen. — Sieraadplanten. — Ro-

zelaars op stam en in struiken. — Druivelaars.

— Schoone Freezeplanten. — Alle slag van

Groenselzaden. — Witloof gezegd chicorée
de Bruxelles.

Aanleg en bezorging van hoven.

De Poperingenaar, 12.04.1912.

Camille De Clercq kunnen we inderdaad in tal van
advertenties terugvinden in 'De Poperingenaar'
vanaf de jaren '10 van vorige eeuw:

*"Koopt uwe lage en hoogstammige fruitbomen
rozen en alle andere boomkwekerij artikelen bij
Camille De Clercq – gediplomeerde Boomkweker,
Statie, Poperinghe".²*

*"Camille De Clercq – gediplomeerde
Boomteeltkundige (bij de statie) – Poperinghe –
Verkoop van allerhande fruitboomen voor hoeven
en boomgaarden – Rozen – en Sieraadstruiken."*

President van Dievoet

Henricus Van Dievoet (of Hendrik, Henri) (ca.1840-
1917) was een Belgisch boomkweker en tuinder,
burgemeester van Meise van 1891 tot 1904.

Hij was voorzitter van de 'Société d'Horticulture'
van Laken.

Hij gaf zijn naam aan een appel variëteit, de
President van Dievoet.

"De appel President Henri van Dievoet werd in
1909 bekroond met een erediploma en te Gent in
december 1909 met twee certificaten van
verdiensten voor vruchten geoogst in 1908 en
1909.

De variëteit werd gezaaid in 1878, voortkomend
van een zeer late variëteit van ondergeschikte
kwaliteit, waaraan het volgende verhaal vastzit:
de overgrootvader van De Clercq, veteraan in
het leger van Napoleon, had gevangen gezeten
in Rusland en bracht pitten mee terug van een
uitstekende variëteit en ook van een zeer late
appelvariëteit.

Ze werden uitgezaaid en ontwikkelden tot
kloeke bomen. Het is uit de kruising van deze
twee variëteiten dat de president Henri Van
Dievoet werd bekomen.

De Clercq beschikte over zeer grote bomen en
hij besliste in 1909 om de variëteit aan mij op te
dragen en mij de commerciële eigendom ervan
te laten.

Het is te hopen dat het voorbeeld van deze
hardwerkende en onvermoeibare zaaier
navolging zal vinden en dat België binnenkort
zijn contingent gereputeerde kwekers van
nieuwigheden zal hebben zoals in het verleden;
aan aanmoediging zal het hen niet ontbreken.

Dit is de reden waarom onze regering, zo
begaan met de belangen van de nationale
tuinbouw en pomologie, aan Z.M. de Koning
heeft voorgesteld om Camille De Clercq te
bekronen met de landbouwonderscheiding, een
onderscheiding die hij op 21 juli jl. [1910] heeft
ontvangen, in het bijzonder voor zijn
opmerkelijke verwezenlijkingen in de
pomologie.

De boom is zeer krachtig, aanhoudend
vruchtbaar, de bladeren zijn groot en
langwerpig, de knoppen sterk en afgerond; hij is
van eerste kwaliteit.

De vrucht is geel, licht bruin gevlekt, groot en
meer dan een jaar houdbaar; de appels die in
december 1909 in Gent tentoongesteld werden,
bewezen dit.

Het is een waardevolle variëteit voor de handel
en voor boomgaarden, leibomen, enz.

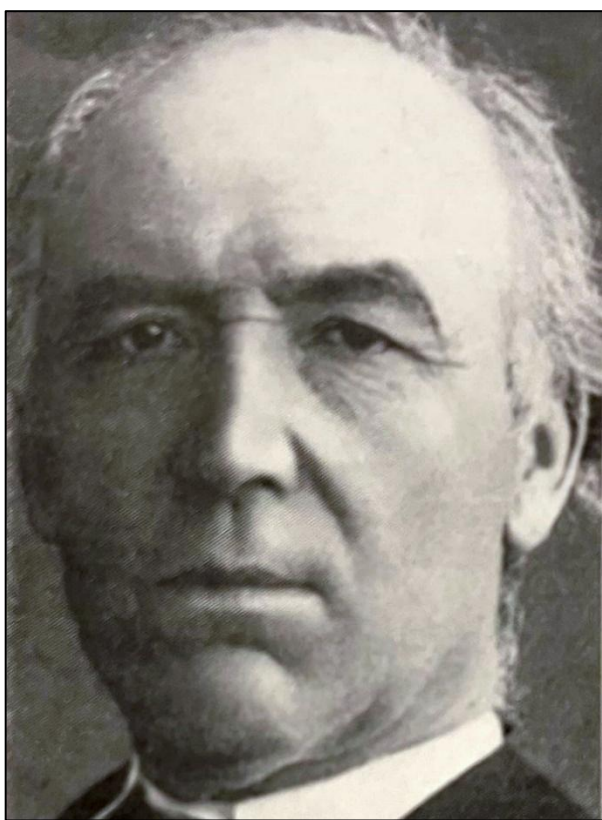
Aldus Henri Van Dievoet in *La Tribune
Horticole*, Volume 5, 3 december 1910.

² De juiste locatie aan de 'statie' hebben we op vandaag
nog niet kunnen terugvinden.

Malus domestica 'President van Dievoet' (synoniem: 'Cabarette', 'President van Dyvoet')

[© La Tribune Horticole & © Boomgaardenstichting]

Henri Van Dievoet [© La Tribune Horticole].

President van Dievoet is een oud appelras met grote, platte, groene vruchten. Hij is geschikt voor biologische teelt op sterkere onderstammen en bewaart tot eind mei.

Hij is geschikt zowel als dessertvrucht, als voor sap of compote.

Naast handappel is hij ook geschikt voor appelmoes en taartbeleg, maar het is geen bakappel voor de oven.

De appel, in blokjes gesneden, geeft een frisse noot in een groenteschotel.

In 1894 wordt de vrucht gesignaleerd in het bulletin van de société d'horticulture van St.-Omer, maar dit is geen gegeven om zich verkeerdelijk te beroepen om het een Franse variëteit te noemen. Alhoewel de duidelijke herkomst is vastgesteld, werd ze in Frankrijk herdoopt tot Cabaret(te). Oorspronkelijk vooral verspreid in Haspengouw, het Land van Herve, Henegouwen en Noord-Frankrijk.

Boomgaard Kasteeldomein 't Couthof

Uit de belangrijke notities van Henri Van Dievoet kunnen we opmaken dat Camille De Clercq tuinman was in dienst bij baron Mazeman in Proven vanaf 1886.

Baron Raoul Mazeman de Couthove (1854-1923) was burgemeester van Proven en woonde op het kasteel 't Couthof.

Bernard d'Udekem d'Acoz, huidige eigenaar en achterkleinneef, vond, samen met zoon Pierre, in de archieven een schriftje '*Listes des Poiriers*' terug met de volledige oplijsting van de perenbomen die in die tijd in het kasteeldomein moeten hebben gestaan, daterend 1906 en volgende (volgens maand van consumptie).

Daar de benamingen niet zo evident zijn om uit te klaren werd Bart Dequidt van *Boomkwekerij De Linde* in Kemmel gevraagd om eens naar dit schriftje te kijken en op die manier kon de volgende inventaris worden opgemaakt:

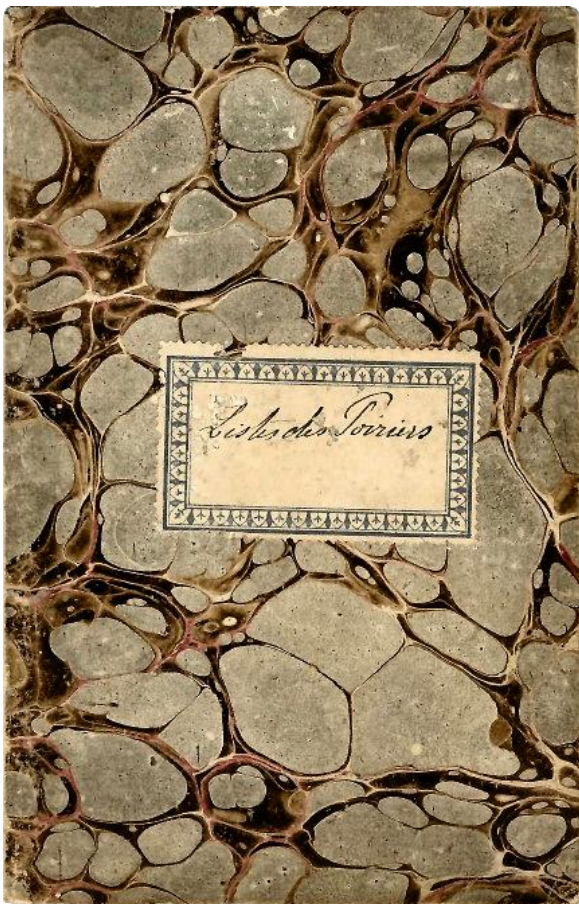
Peren:

Beurré Bachelier, Poire de Tongre (= Durondeau), Olivier de Serres, Joséphine de Malines, Bergamotte Esperen, Beurré Hardy, Beurré d'Hardenpont, Clapp's Favourite, Bon Chrétien Williams, Bonne Louise d'Avranches, Soldat Laboureur, Beurré Six, Bergamotte Hertrich, Jules d'Airoles, Alexandrine Douillard, Beurré d'Amanlis, Dubbele Flip, Nouveau Poiteau, Nec Plus Meuris (= Beurré d'Anjou), Doyenné du Comice, Conseiller à la cour, Le Lectier, Comtesse de Paris, Ananas de Courtrai;

Appelen:

Transparente de Croncels, Court-Pendu, Reinette Etoilée rouge, Jacques Lebel.

Naast de volledige inventaris van de perenbomen, komen er ook enkele appelbomen, enkele perzikkbomen en kerselaars voor. Tevens is er sprake van "*chrysanthèmes venant de la Hooghe 1901*": 21 verschillende soorten chrysanten! ³

Het teruggevonden schriftje 'Listes des Poiriers' met de inventaris van heel wat oude fruitrassen die vanaf 1906 terug te vinden zijn in de fruitgaard van kasteeldomein 't Couthof in Proven.

[© Aan de Schreve]

³ De eigenaars de Vinck van kasteel 't Hooghe in Zillebeke zijn verwant met de eigenaars Mazeman van kasteel 't Couthof in Proven.

Bernard d'Udekem d'Acoz, Hans Vandenbroucke en Emmanuel Ingelaere tijdens een rondgang in de fruitgaard van het kasteeldomein 't Couthof in november 2022 [© Aan de Schreve].

Bart Dequidt wijst ons op de uitzonderlijke collectie die daar ooit moet gestaan hebben. Mogelijks zal er ook een '*Listes des Pommiers*' hebben bestaan, maar op vandaag werd deze nog niet teruggevonden.

De meeste van deze fruitbomen zijn ondertussen verdwenen. Het is de stille wens van de kasteelheren om de fruitgaard, zoals hij er toen heeft bijgelegen, terug te brengen in zijn oorspronkelijke staat.

Daar we met de heemkring het domein mochten gebruiken voor onze vertelwandeling in 2023 zochten we naar een gepast geschenk.

En wat konden we beter doen dan de eerste stappen te zetten tot de heraanleg van deze fruitgaard. In mei van 2023 hebben we twee perenbomen geschonken, een Bergamote Esperen en een Beurré Hardy. In september 2023 werden er twee appelbomen geschonken, een President van Dievoet en een Lombarts Calville. Twee oude appel soorten, die mogelijks in het kasteeldomein hebben gestaan in de fruitgaard.

Hans Vandenbroucke, Isabel Decrock, Bernard en zoon Pierre d'Udekem d'Acoz en Patrick Boone met de appel rassen President van Dievoet en Lombarts Calville tijdens de vertelwandeling van de Koninklijke Heemkring Aan de Schreve op 30.09.2023 in kasteeldomein 't Couthof in Proven.

[© Aan de Schreve]

Fruitig erfgoed

CO7 is momenteel op zoek naar het fruitverleden van onze regio.⁴

'Fruitig erfgoed' is een LEADER-project dat wordt getrokken door het Regionaal Landschap Westhoek. De komende jaren willen ze de hoogstamfruitboomgaarden in de Westhoek (her)ontdekken, terug in de kijker zetten en opwaarderen.

Heb jij zelf oude foto's liggen van een hoogstamfruitboomgaard? Misschien oude recepten die gebruik maken van fruit uit de tuin? Staat er nog een ladder in de schuur die werd gebruikt om fruit uit de bomen te plukken? Of ken jij iemand die een boomgaard heeft of ooit had en weet je waar die is of was? Met al jouw antwoorden kan je terecht bij Raf Caytan van CO7 (raf.caytan@co7.be of 0478 56 13 34).⁵

Streek eigen fruit met een lokaal, historisch verhaal en afkomstig uit de buurt smaakt nét dat tikkeltje beter. Ondertussen zijn in Poperinge al enkele President van Dievoet aangeplant in particuliere fruitgaarden als ode aan Camille De Clercq!

⁴ CO7 (CultuurOverleg Zeven) (©2005) is het samenwerkingsverband voor cultuur en erfgoed tussen de zeven gemeenten Heuveland, Ieper, Langemark-Poelkapelle, Mesen, Poperinge, Vleteren en Zonnebeke. De werking wordt gefinancierd met een bijdrage van de

Een te determineren oude perensoort uit het kasteeldomein 't Couthof in Proven, op vandaag nog steeds aanwezig.

[© Aan de Schreve]

Bronnen:

© bron: met schriftelijke toestemming overgenomen artikel van Ludo Royen in *Pomologia* 2021/2, jaargang 37, nr. 146, p.71 ev. (driemaandelijks informatieblad van de Nationale Boomgaardenstichting vzw.) Contact: 012-391188 info@boomgaardenstichting.be

Via hun jaarlijkse plantactie biedt de Boomgaardenstichting alle streek eigen fruitvariëteiten van Vlaanderen aan. Zie www.boomgaardenstichting.be

www.facebook.com/nat.boomgaardenstichting
La Tribune Horticole, Volume 5, 3 december 1910, nr.232

<https://library.wur.nl>

Met dank aan: Bernard en Pierre d'Udekem d'Acoz, Hans Vandenbroucke, Emmanuel Ingelaere, Bart Dequidt, Martin Samyn, Ludo Royen en Femke Liebens van de Nationale Boomgaardenstichting VZW.

deelnemende gemeenten, werkingssubsidies van de Vlaamse overheid en diverse projectsubsidies.

⁵ <https://www.co7.be/fruutig-erfgoed>

HET EINDE VAN OUD-BURGEMEESTER HENRI VAN DIEVOET

Eric Van Baelen

Er doet sinds een tijdje een kwakkel de ronde over het overlijden van deze oud-burgemeester, en dat is helemaal te wijten aan het blindelings volgen en kopiëren wat er op het internet te lezen valt.

Onder andere op de Nederlandstalige pagina van Wikipedia (niet op de Franstalige) kan je daar lezen:

Henricus (Hendrik) Van Dievoet (1840 - 1917) was boomkweker en bloemist. Van 1891 tot 1904 was hij burgemeester van de Vlaams-Brabantse gemeente Meise. In de Eerste Wereldoorlog werd hij als gijzelaar door de Duitsers gefusilleerd.^[bron?] De Van Dievoetlaan in Meise draagt zijn naam.

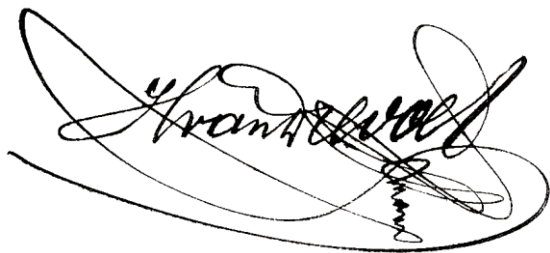
En dat klopt allemaal, behalve die zin dat hij in WO1 door de Duitsers gegijzeld werd, laat staan dan door hen gefusilleerd werd... en ook al staat er dan "[bron?]" bij vermeld, dat belet blijkbaar niet dat links en rechts die foute info klakkeloos wordt overgenomen.

Henri(cus) Van Dievoet (°Meise 07.02.1841 †Meise 11.02.1917 ¹) was de zoon van Joannes Ludovicus en Joanna Catharina De Valck.

Zijn vader was een landbouwer en bloemist in het gehucht Hasselt en heel wat van zijn familieleden waren hier (tot vrij recent) in die branche actief.

Hij was vanaf 1875 lid van de gemeenteraad en tussen 1891 en 1904 ook burgemeester.

Naast zijn botanische publicaties, interesseerde Henri Van Dievoet zich ook voor het erfgoed van zijn gemeente, iets dat hij in verscheidene artikels (vaak met een humoristische ondertoon) neerschreef.²

Over zijn opleiding is weinig bekend, maar we weten wel dat hij zich sterk interesseerde voor alles wat met gewasveredeling te maken had, verbonden was aan het kasteel van Boechout (toen nog koninklijk domein, waar hij "chef de culture" was) en ook veel contacten had bij het daarbij aangrenzende kasteeldomein van d'Hooghvorst. Hij was daarnaast ook zelf een boomkweker en bloemist, eveneens een handelaar in zaden en planten en werd ook hofleverancier voor die producten.

¹ Geboorteakte Meise 1841 nr. 8, overlijdensakte Meise 1917 nr. 9.

En op dat gebied bouwde hij, zelfs tot ver buiten de grenzen, voor zichzelf een grote reputatie op.

Het voorzitterschap van de toen toonaangevende kring *Société Royale Linnéenne de Bruxelles* (gevestigd te Laken, uitgever van het blad *La Tribune Horticole*) verleende hem ook bijkomend en zelfs internationaal aanzien op.

Getuige daarvan dat zijn overlijdensbericht zeer snel, zelfs in de volle oorlogstijden van WO1, in Groot-Brittannië werd aangehaald:

Obituary.

M. VAN DIEVOET. — News has reached London of the death of M. H. Van Dievoet, nurseryman at Meysse, near Brussels. For years M. Van Dievoet, who died at the age of 77, had been burgomaster of his commune and president of the Horticultural Society of Laeken, the Royal residence. M. Van Dievoet was one of the last representatives of the old school of Belgian horticulturists.

The Gardeners' Chronicle: a weekly illustrated journal of horticulture and allied subjects, Londen, 07.04.1917.

Hij overleed dus begin 1917, ongehuwd en kinderloos, de aangifte hiervan gebeurde door zijn neef Joannes Ludovicus Van Dievoet (ook een boomkweker) en zijn buurman Josephus Thielemans.

Maar nergens is er zelfs maar de kleinste indicatie te vinden dat die man ooit als gijzelaar zou gediend hebben of zou gefusilleerd zijn... niet in de pers of de plaatselijke overlevering en evenmin in de geschriften: in zijn overlijdensakte staat simpelweg te lezen dat: "...op elfden Februari duizend negen

² Onder andere in "*Eigen Schoon en de Brabander*" tussen 1912 en 1927 (postuum), teksten die wij al in ons tijdschrift overnamen (Berla, nrs. 111, 115 en 135).

honderd zeventien om een uren namiddag binnen deze gemeente Steenweg van Brussel n° 129³ ten zyne wo[on]huize is overleden Henricus Van Dievoet, boomkweker,...".

In de sfeer van patriottische herdenkingen net na WO1 zou het erg onwaarschijnlijk zijn dat amper een jaar later al compleet zou vergeten zijn dat een 77-jarige notabele oud-burgemeester van ter plaatse als gijzelaar zou terechtgesteld zijn.

In het plaatselijk gedenkboekje "Eer aan onze helden" (J. Van den Eynde, 1919 – overigens een partijgenoot van hem bij de 'Ressen') wordt wel verwezen naar burger-gefusilleerden van elders, maar niet naar ene Van Dievoet...

In de notulen van de gemeenteraad en het schepencollege is er evenmin een spoor van hem in dit verband en nergens op de toenmalige gedenkplaten is er een vermelding van zijn naam.

Evenmin tijdens de opzoekingen van onze kring indertijd voor de herdenking van WO1 dook er ook maar de minste aanwijzing hierover op.

Een van de kenners van die oorlogsperiode in onze streek is Joris Saerens, die evenmin ooit wat van dit alles iets gehoord had.⁴

Tenslotte is er nog Jan Van der Fraenen (R.U.G., War Heritage Institute), die de specialist is als het over door de Duitse bezetter tussen 1914 en 1918 terechtgestelden gaat. Hij ploegde indertijd voor zijn overzichtswerk het hele rijksarchief over dit onderwerp uit, kwam nooit de naam "Van Dievoet" tegen en concludeert nu bij navraag dus ook dat Henri Van Dievoet zeker niet als gijzelaar of als eender wat anders voor een vuurpeloton eindigde.⁵

Dus: noch in de overlevering, noch in de officiële stukken, noch in aanverwante bronnen, noch bij indirecte aanwijzingen is er zelfs ooit maar het minste vermoeden opgedoken dat Henri Van Dievoet iets anders dan gewoon bij hem thuis een natuurlijke dood is gestorven.

Maar spijts dat alles is dat verzonnen verhaaltje via het internet ondertussen nu wel een heel eigen leventje gaan leiden...

AKTE VAN OVERLIJDEN, N° 9

Ten jare duizend negenhonderd en zeventien, den twaaften Februari, om drie ure na middag, zijn vóór Ons Josephus Pittermans Schepen gedelegeerden, Ambtenaar van den Burgerlijken Stand der Gemeente Meysse, Arrondissement Brussel, Provincie Brabant, verschenen Joannes Ludovicus Van Dievoet oud veertig jaren, beroep boomkweker, wonende alhier neef van den overledene, en Josephus Thielemans oud negen en veertig jaren, beroep dagloner, wonende alhier gebuur van den overledene, dewelke ons verklaard hebben dat op elfden Februari duizend negen honderd zeventien om een uren na middag binnen der gemeente Steenweg van Brussel n° 129 ten zyne woonhuize is overleden Henricus Van Dievoet boomkweker wonende en geboren alhier den zevendens februari duizend acht honderd een en veertig goon van Petrus Josephus Van Dievoet en van Joanna Catharina De Valck beiden overleden

Na voorlezing dezer akte, in dubbel opgesteld, ontvangen te hebben. hadden de comparanten benevens ons ondertekend.

Joannes Ludovicus Van Dievoet J. Thielemans Pittermans

³ Heden ten dage is dat de Brusselsesteenweg met huisnummer 141, waar nu een tandartsenpraktijk is gevestigd.

⁴ Mail dd. 20.03.2025.

⁵ Mail dd. 24.03.2025.

HET KLOKKENPATRIMONIUM VAN SINT-STEPHANUS IN OPPEM

*Jef L. Teugels
Jos Vrancken
Werner Wouters*

Dit verslag past in een poging om het klokkenbestand in Vlaanderen in kaart te brengen.

Omdat de laatste algemene inventaris dateert van 1918 leek het ons een goed initiatief om de bestaande informatie te actualiseren, vooral omdat over de jongste jaren de functie van heel wat kerken, en dus ook van hun klokken, wijzigt.

Het pittoreske kerkje van Oppem.

De voorgeschiedenis

We hebben als voorgeschiedenis enkel het verslag ¹ dat door pastoor J. Bst Gheussens op 19..02.1918 geschreven werd.

Hij spreekt over één klok: "STEPHANUS". Als teksten zou er staan: « **S. STEPHANI OPHEM. 1630 JOHANNES SITHOF ME FECIT BRUXELLIS ANNO DOMINI 1630.** »

De toon van de klok is la en de diameter 76 cm. Bovenaan staan vier medaillons waarvan tweemaal een afbeelding van Onze-Lieve-Vrouw met het kind Jezus is en tweemaal het IHS-symbool.

Er is geen verwijzing naar klokken bij deze kerk in de KIK/IRPA-catalogus.

De huidige toestand

In 1970 was toenmalig pastoor Albert Van Doorslaer niet tevreden over de klank van de dan aanwezige Sithofklok. Hij bestelde toen een nieuwe klok bij Jacques Sergeys in Leuven.

De Sithofklok verhuisde dan naar de tuin van de pastorie, waar ze nu nog staat.

Het moet toen duidelijk geweest zijn dat er in de klokkenkamer voldoende ruimte was en dus bestelde de pastoor in 1994 een tweede klok. Vermits de gieterij van Sergeys toen al gesloten was, ging hij te rade bij de Nederlandse Koninklijke Eysbouts. In de toren hangen sindsdien twee klokken.

¹ https://search.arch.be/nl/zoeken-naar-archieven/zoekresultaat/inventaris/rabscan/eadid/BE-A0550_722813_803360_DUT

De klokkenkamer met links Cecilia en rechts de Sergeysklok.

1. CECILIA

Bovenaan is tussen twee paren gietringen een heel brede fries te zien waarin het *bezoek der Wijzen* een aantal maal is afgebeeld.

De sierbanden op de Cecilia-klok.

De tekst op Cecilia-klok.

Hieronder staat dan boven een paar sierringen de verwijzing naar de gieter en het gietjaar: « **EYSBOUTS ASTENSIS ME FECIT ANNO MCMXCIV** ».

Weer hieronder staat een sierband met taferelen zoals de bruiloft te Kana, de driekoningen en de doop van Jezus in de Jordaan.

Na een volgende sierring staat dan op een flank van de klok een tekst uitgespreid over 6 lijnen: « **MIJN NAAM IS // CECILIA // PETER: R. BELLEMANS // METER: J. BORMANS // GEWIJD DOOR PRELAAT P. WAGENAAR // PASTOOR: A. VAN DOORSLAER** ».

Boven de knie vinden we onderaan nog eens vijf gietringen als afsluiting van de decoraties.

2. SERGEYS

Boven: de gietersnaam met orgelpijpjes.

Links: de Sergeys-klok in haar geheel.

Op de klok uit 1973 vinden we bovenaan de schouder de verwijzing naar de gieter: « **GIETER J SERGEYS TE LEUWEN** ».

Na twee gietringen volgt een brede sierband met afhangende orgelpijpjes, een band die vaak gebruikt werd door deze gieter.

Onderaan de lip van de klok vinden we een reeks van drie gietringen waarboven de éénlijnige tekst die over de hele omtrek van de klok verdeeld wordt: « **METER MEVR. VAN NOORBEECK PETER G STALLAERT
PAROCHIE OPPEM ST STEFAAN 1973** ».

3. STEPHANUS

Zoals vermeld staat deze oude klok nu in de pastorietaan.

De klok heet STEPHANUS en heeft volgens het pastoorsverslag, toon la. Onder een gietring staat een brede sierband opgevuld met allegorische figuren, kandelaars, hoornen des overvloeds, ...

Hieronder staat onder twee gietringen de tekst: « **S. STEPHANI OPHEM. JOHANNES SITHOF ME FECIT BRUXELLSI ANNO DOMINI 1630.** »

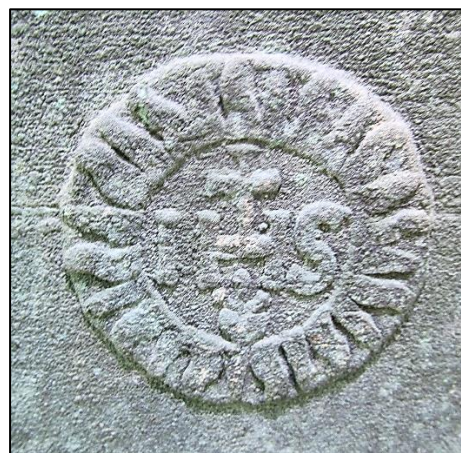
De sierbanden en de naam van de gieter op klok uit 1630.

Na nog eens drie gietringen en een bandje gevuld met puntjes staat een smalle sierband met afhangende kruisjes. Onder deze sierband staan vier medaillons waarvan twee een afbeelding tonen van Onze-Lieve-Vrouw met het kind Jezus en de andere twee het IHS-symbool. De decoraties eindigen met twee gietringen boven de slagring waar de klepel normaliter de klok raakt.

Ondanks het feit dat de klok in weer en wind staat is ze toch bijzonder goed bewaard.

*Links:
Het Maria-medaillon.*

*Rechts:
het IHS-medaillon.*

Technische gegevens:

	LOCATIE	NAAM	GIETER	JAAR	HOOG	DIA	LIP	TOON
OPPEM	Sint-Stefaan	Cecilia	Eysbouts	1994	71	78	6.0	DES
			J. Sergeys	1973	55	67,5	5.2	E
	pastorietaan	Stepanus	Sithof	1630	62	78		A

[19.07.2023]

En bij deze ook een speciaal woordje van dank aan Jan Stallaert voor de hulp en de gastvrijheid die we kregen bij ons bezoek aan de Sint-Stefaanckerk van Oppem.

HERMAN VOS – hij werd in 1966 benoemd als rijksinspecteur bij de openbare bibliotheken van de arrondissementen Turnhout, Mechelen, Dendermonde en Halle-Vilvoorde, een functie die voor hem al was vervuld door Gerard Walschap, Hubert Lampo en Albert van Hoogenbemt. In de jaren 1971-1974 was hij redactielid van het literair tijdschrift “Heibel” en van 1984 tot 1988 van “Diogenes”. Hij schreef ook voor het “Pallierterke”. Van hem verschenen een 30-tal romans, poezies, toneelspelen, hoorspelen op VRT, “Zeg maar Napoleon” uitgegeven door het Davidsfonds en zijn jeugdherinneringen in “Een dorp vergeten”, uitgegeven door de Dilbeekse Cahiers (met tekeningen van Lode Van Soom, waarvan enkele hieronder zijn overgenomen). Naast heel wat literaire prijzen werd er ook een boek uitgegeven over zijn leven door Meisenaar Frans Van Campenhout en een biografie door Luc Decorte.

Meer over de schrijver: op Schrijversgewijs: <http://schrijversgewijs.be/schrijvers/vos-herman>. (Wikipedia)

HERMAN VOS, EEN SCHRIJVER VAN BIJ ONS...

Piet De Cuyper

° Meise, 8 juli 1928 (kermisdag)

† Edegem, 19 december 2012

Hij was de jongste van negen kinderen, zijn vader was Louis Vos (1885-1958) en zijn moeder Emilienne Mertens (1885-1966).

Vader Louis Vos en broer Rik Vos waren in Meise de regisseurs van de toneelkring “De Sint-Martinuskring” waar broer Rik ook acteur was en meespeelde in “Waar de ster bleef stille staan” als Pitje Vogel, samen met Rik Moerenhout als Suske Wiet en Fiel Olbrechts als Schrobberbeek.

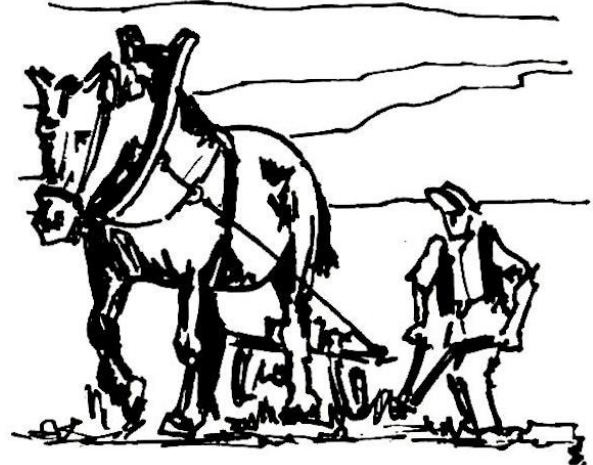
De latere auteur Herman Vos, als jongste van het gezin, volgde de lagere school in Meise en dan de moderne humaniora aan het Sint-Lievenscollege in Antwerpen.

In zijn boek “Een dorp vergeten, jeugdherinneringen” vertelt Herman Vos over zijn jeugdjaren in Meise in het begin van vorige eeuw na de eerste wereldoorlog. Hij vertelt vol passie over de mooie jaren in de hoeve Haeck naast de woning van de familie Vos (waar nu dokter en mevrouw Jacobs wonen).

In zijn inleiding van dit herinneringsboek schrijft hij waarom hij het de moeite waard vindt om over ons dorp te schrijven:

“Dit was nog een dorp! Het had nog een ziel. Met onder zijn autochtonen de “figuren”, de klassieke notabelen met wereldlijk gezag. Maar er waren ook de mannen en vrouwen die door hun houding, hun optreden, hun engagement, respect afdwongen en gingen behoren tot een soort natuurlijke adel. Het dorp had naast een ziel ook een hart. Ook “de rare vogels” maken deel uit van mijn jeugdherinneringen en het neerschrijven daarvan is als een eresaluut bedoeld. Een eresaluut aan allen die met hun hart het dorp ook een ziel hebben gegeven” (HV)

De “Witte van Vos” (zo noemde men hem in de familie) ontmoette in zijn boek over Meise als kleine jongen heel wat “figuren” zoals hij ze zelf noemt. Waar hij zeker zijn hart verloren had was bij Sylvie, Wieter en Woiter en ook bij het paard Liz, bewoners van de hoeve Haeck en vrijgezellen. Herman werd er als hun eigen zoon ingewijd in de “boerenstiel”. Deze drie mensen hebben op hem een grote indruk nagelaten want hij verbleef er meer dan in zijn eigen grote speeltuin: hun tuin begon aan de Brusselsesteenweg en liep tot beneden aan de Onze-Lieve-Heerweg waar toen nog het beekje kabbelde dat van de Manke Vos kwam en dat hij vergeleek met een woeste bergstroom!

Hun paard Liz was voor hem zijn lievelingsdier dat hij kon berijden als de beste, dan gekleed als ridder Herman. Met de varkens had hij ook een bizarre band want Wieter en Woiter deden hem paardrijden op het varken met alle vestimentaire gevolgen van dien voor de Witte en moeder Emilienne! De hoeve Haeck en stallingen waren zijn speeltuin en hij leerde er brood bakken, Lambik drinken, paardrijden, de koeien melken enz.

Toen Sylvie overleed schreef hij voor haar in het Pallieterke een pakkend afscheidartikel.¹

Ook met de fanfare had hij vriendschappelijke banden vooral “De horzels” waarmee hij als kleine jongen van café naar café ging, meestappend met een speelgoed-saxofoon, samen met kleermaker Paul Leemans die tuba speelde in de fanfare en de toenmalige dirigent Baptist De Donder.

Hij maakte caféruzies mee en dan moesten de champetters opdraven, eerst Krokaert en daarna Moyson en als dat niet hielp de gendarmerie van Wolvertem!

Hij had ook een speciale band met Isidoor Haeck, de vader van Lisette; over *de meesters* Krokaert, Ooms en Amerijckx spreekt hij vol lof en bewondering; ook voor de nonnekens, *masoeur* Mechtilde en *masoeur* Celine: niets dan lof.

¹: Zie: Herman Vos, “Dag Sylvie”, in Berla, tijdschrift nr. 15, 1986, blz. 12-13 (integraal overgenomen uit het “Pallieterke” van 14.08.1986).

Kleine Herman Vos was ook misdienaar en vertelt dat hij regelmatig “Janneke de koster” moest gaan wakker maken van mijnheer pastoor en dit tijdens de misviering: die had er dan weer een zware nacht opzitten en was naast het orgel in slaap gevallen. Als er geen muziek kwam wist de “Witte van Vos” wat hem te doen stond: hij repte zijn beentjes naar achter in de kerk, beklom de torentrap en schudde Janneke wakker. Janneke was met de woorden van Herman Vos “onvergetelijk!”. En dan was er nog Jan van Polinus, de klokkenluider met zijn kort been, die heel wat toeschouwers trok, vooral het jonge volkje, omdat het zo hilarisch was als hij het *klokkezeel* vierde.

Hij vertelt ook over zijn vriend en klasgenoot Jozef Gillesjans in de volksmond “Jef va Kiek” en natuurlijk in superlatieven over *Jef van Delhaize*, zijn familie en zijn visie over handel drijven!

Tot slot vertelt hij over beenhouwer en moeder Flup De Donder na de tragische dood van hun zoon. Die kwam onder een tak van een boom terecht die hij aan het vellen was. Dit greep hem aan, zeker na de dood van zijn broer Rik.

Ik kan nog een tijdje doorgaan, zeker met de familie Van Campenhout waar hij later nog een warme band mee onderhield, zeker met zoon Frans.

Wie dit alles weer wil beleven, zeker de jeugd van bompa en oma, moet zeker dit boek lezen “Een dorp vergeten, jeugdherinneringen”, misschien nog te verkrijgen in de bibliotheek of in het rijke boekenarchief van onze erfgoedkring.

In dit boek staan ook mooie gedichten over Meise waarvan eentje hier:

MEISE

Er was zoveel van Brueghel, Jeroen Bosch
zoveel Pallieter, zoveel Tijn
maar ook devotie, bij tijd en wijl'
sublieme biotoop voor 'n jonge Vos.

Ja, er was wat heimwee bij dit schrijven
Zoiets als spelevaren op je dromen
Weer terug in 't kommerloze komen
Van al het moois dat bij zal blijven.

En dan, 't is waar, dan zie je pas
Al pratend van “waar is de tijd”
Hoe zinloos toch die weemoed en die spijt
Als 't hart maar blijft zoals het was.

Is erfgoed ook iets dat jij belangrijk en waardevol acht?

Wil je ons een steuntje in de rug geven?

Wel, kom dan ook als lid bij onze kring en help ons de waardevolle zaken van gisteren door te geven aan allen die na ons komen...

HOE ? *Het makkelijkst via een overschrijving:*

als **GEWOON LID**: vanaf **€ 20** naar onze rekening **BE80.7380.4197.7477**
met vermelding van jouw email (of jouw postadres)

of nog beter:

als **STEUNEND LID**: vanaf **€ 40** naar onze rekening **BE80.7380.4197.7477**
met vermelding van jouw email (of jouw postadres).

En samen zorgen we dat ons gezamenlijk verleden niet vergeten zal worden.

Het Berla-tijdschrift is een uitgave van de **VZW BERLA**,

Brusselsesteenweg 44 bus 1 – 1860 Meise, O.N. 425.405.475

Bestuursleden: Marcel Belgrado, Jan Buyens (*secretaris*), Herwig Cornelis, Gust De Bondt,
Willem De Ridder, Marc Gillisjans, Jean-Pierre Gilson,
Marie-Jeanne Thaelemans (*activiteitscoördinator*), Eric Van Baelen (*ondervoorzitter*),
Stijn Van Caekenberghe, Jan Verbelen (*voorzitter*), Sofie Willems (*penningmeester*).

Verantwoordelijke uitgever: Jan Verbelen, Heidestraat 12 – 1861 Wolvertem.

Redactie: Eric Van Baelen & Marc Gillisjans.

erfgoedberla@live.com – www.erfgoedberla.be

rekeningnummer BE80.7380.4197.7477

Wil U graag [ons archief](#) consulteren?

Maak dan vooraf even [een afspraak](#),
via onderstaande e-mail of telefoonnummer:

erfgoedberla@live.com

tel. **02.269.92.82** bij Willem De Ridder.

Wilt U ons graag nog wat extra-ondersteuning geven?

Waarom ons niet **sponsoren** door een advertentie te laten opnemen?

Stuur eens een mailtje naar: erfgoedberla@live.com en we contacteren U snel...

Van Ossel
Keukens, badkamermeubelen & inbouwkasten

Wilgenlaan 17 bus1
1861 Wolvertem (Meise)

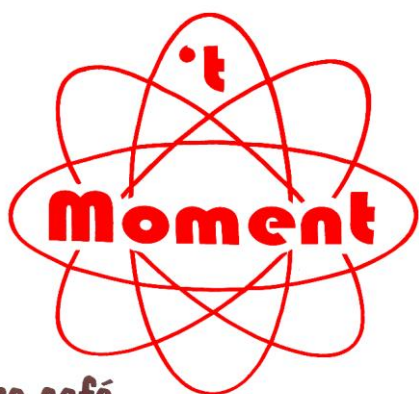
Tel: 02/269.91.02

E-mail: van.ossel.keukens@telenet.be

www.vanosselkeukens.be

Ontmoetingscentrum

**Retro café
Concerten
Vergaderingen
Privé feestjes**

Brusselsesteenweg 40 - 1860 Meise
tel. 0473 99 36 29

**THE DAY
AFTER**

ESCAPEROOM

ROOM: 44

STELT VOOR

**THE DAY
AFTER**

KAN JIJ DE GEHEIMEN
VAN DE VOORBIJE NACHT
ONTFALEN ?

MEER INFO EN RESERVATIES VIA
ROOM44.BE

**THE DAY
AFTER**

CAFÉ OSSEL-STAR

Bij Nico & Sofie

zeer ruim zomerterras - biljartzaal - zaal voor vergaderingen en feesten

Kasteelstraat 12 – 1785 OSSEL (Brussegem) – 052 57 01 60

Openingsuren: MAANDAG: vanaf 13u - DINSDAG, DONDERDAG, VRIJDAG en ZATERDAG: vanaf 10u
ZONDAG: vanaf 9u en op WOENSDAG zijn we gesloten

75

1949 - 2024

Banden ROELANTS

ceva tyre network

UW **BANDENSPECIALIST** reeds 4 GENERATIES voor

- Personen- en bestelwagen banden
- Motobanden
- Vrachtwagen- en industriebanden
- Land- en tuinbouwbanden
- Alu velgen
- Wieluitlijning
- Batterijen
- Mobiele bandenservice

Merchtemsesteenweg 154
1861 Wolvertem (Meise)
Tel.: 02 269 11 99 - info@bandenroelants.be

www.bandenroelants.be

Aanbevolen door alle leasingmaatschappijen

roel anciaux
advocatenkantoor

handelsrecht | bouwrecht
huurrecht | familierecht
debiteurenbeheer

Erkend bemiddelaar

Hoogstraat 57/1
B-1861 Meise (Wolvertem)

tel: +32 (0)475 47 95 89

r.anciaux@mileslegal.eu
www.mileslegal.eu

S-Line Fitness

INTELLIGENT TRAINING

*Bij S-Line Fitness werken we met een uitrusting van de hoogste en beste kwaliteit.
We helpen je om je doel te bereiken naar een gezonde en fitte levensstijl.*

Brusselsesteenweg 58 B
1860 Meise

Tel: +32 470 93 92 72
info@slinefitness.be

BRENG ONS EEN BEZOEKJE !

maandag: 16u00 - 22u00
di-wo-do-vr: 07u00 - 14u00 / 16u00 - 22u00
zaterdag & zondag: 09u00 - 16u00
feestdagen: 09u00 - 14u00

Begonialaan 10 – 1853 Strombeek-Bever

DAKWERKEN
LANIN W.^{BV}
& Zoon

info@dakwerkenlanin.be tel: 02.267.83.06

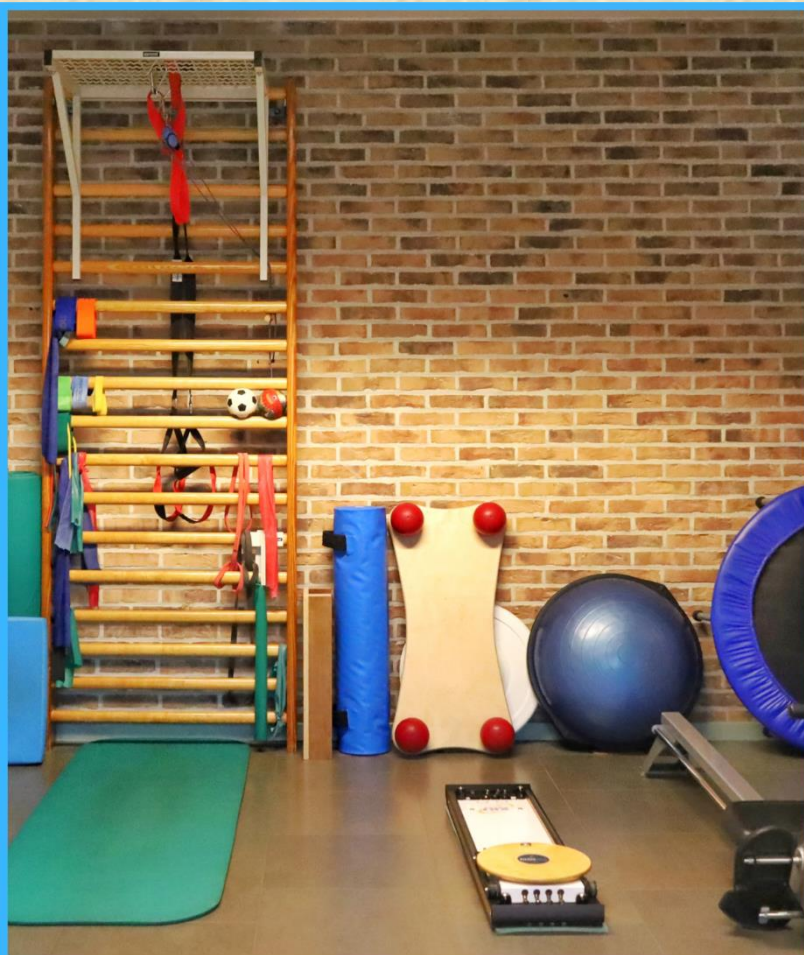
FRIET

BOTANIEK

maandag-dinsdag	<i>gesloten</i>
woensdag	17-21 u
donderdag	17-21 u
vrijdag	12-13.30 & 17-22 u
zaterdag	17-22 u
zondag	17-21 u

Brusselsesteenweg 46
1860 Meise
tel. 0456.70.71.47

**Kinesithérapie
De Smedt**

Smedts Ann - De Smedt Elke
Merchtemsesteenweg 153
1861 Wolvertem
02/269 91 77
info@kinesitherapiedesmedt.be

DATAREX

IT EN TELEFONIE VOOR KMO EN ZELFSTANDIGEN

WWW.DATAREX.BE
MECHELSESTEENWEG 277 VILVOORDE 02.253.19.57

RESTAURANT

Brusselsesteenweg 48
1860 Meise

tel. 02 269 70 04

www.restaurantdenbeiaard.be
beiaardmeise@gmail.com

Uitgebreide menukaart
Zomerterras
Feestzaal

Sluitingsdagen: dinsdag en woensdag

